

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
UNIVERSITY of the PELOPONNESE

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Διπλωματική εργασία με θέμα:
«Δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών Σχεδίων Νόμων: Διερεύνηση συμμετοχής εκπαιδευτικών»

Όνομα φοιτήτριας:
Τσουμήτα Στέλλα, ΑΜ 3032202004023

Επιβλέπων καθηγητής: κ. Παπαθεοδώρου Θεόδωρος

Εξεταστική Επιτροπή: κ. Βατικιώτης Λεωνίδας
κ. Χριστοδούλου Μιχαήλ

Αθήνα, Ιούνιος 2022

Η συγγραφέας βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στην εργασία τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

.....

Τσουμήτα Στέλλα

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
ΜΕΡΟΣ Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ	10
1.1 Η απαρχή της δημόσιας διαβούλευσης.....	10
1.2 Ευρωπαϊκή θέση για τη δημόσια διαβούλευση	13
1.3 Σύγχρονα εργαλεία διαβούλευσης.....	15
1.3.1 Σύγχρονα παραδείγματα ψηφιακών μέσων.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	27
2.1 Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος	28
2.2 Το πρόγραμμα «Καλλικράτης»	29
2.3 Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα.....	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΝΟΜΩΝ- ΈΡΕΥΝΑ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ.....	34
3.1 Παράδειγμα εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων	34
3.2 Αντίκτυπος δημόσιας διαβούλευσης και αντιλήψεις πολιτών.....	36
ΜΕΡΟΣ Β΄ ΕΥΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	39
1.1 Συμμετέχοντες.....	39
1.2 Εργαλείο συλλογής δεδομένων	40
1.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων	41
1.4 Ανάλυση ερευνητικών δεδομένων.....	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	43
2.1 Περιγραφική Στατιστική.....	43

2.2 Έλεγχος συσχετίσεων	47
2.3 Μοντέλο παλινδρόμησης.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ	52
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	63
ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	63

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας εργασίας αποτελεί η δημόσια διαβούλευση στην Ελλάδα, εξειδικεύοντας στην ύπαρξή της στα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων. Η δημόσια διαβούλευση αποτελεί το βασικότερο μέσο που έχουν οι κοινωνίες για την άσκηση των δημοκρατικών τους δικαιωμάτων. Οι πολίτες συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση σχεδίων νόμων και δρουν για τη βελτίωση της κοινωνίας, και κατ' επέκταση της ζωής τους. Τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων αποτελούν σημαντικές προεκτάσεις της κοινωνίας, καθώς μέσω αυτών τροποποιείται η ζωή τόσο των μαθητών, ακόμα και από νεαρή ηλικία, όσο των εκπαιδευτικών που καλούνται να τα υλοποιήσουν, αλλά και των πολιτών γενικότερα που με τον ένα ή τον άλλο τρόπο είναι αποδέκτες. Για τον λόγο αυτό, κρίθηκε αναγκαίο να μελετηθούν οι απόψεις και το εύρος συμμετοχής των εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων.

Μέσω εμπειρικής έρευνας επιχειρείται να προσδιοριστεί η συμμετοχή, το ενδιαφέρον και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της χώρας για το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς και να ελεγχθεί αν για καίρια εκπαιδευτικά ζητήματα η δημόσια διαβούλευση μπόρεσε να τροποποιήσει τα σχέδια νόμων. Αρχικά, στο θεωρητικό μέρος αποσαφηνίζονται οι όροι της δημόσιας διαβούλευσης και των εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων, παρουσιάζονται οι συνθήκες που επικρατούν στη χώρα, ενώ στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η έρευνα που πραγματοποιήθηκε. Πιο συγκεκριμένα ρωτήθηκαν 138 εκπαιδευτικοί, μέσω ερωτηματολογίου, για τη δημόσια διαβούλευση και τις απόψεις του για το συγκεκριμένο θέμα, καθώς και το ενδιαφέρον που εκφράζουν μέσω της συμμετοχής τους. Τα συμπεράσματα που προκύπτουν αποτελούν ευρήματα ώστε να χρησιμοποιηθούν στη βελτίωσης της συμμετοχής των πολιτών-εκπαιδευτικών στα πλαίσια αυτής της συμμετοχικής πολιτικής.

Λέξεις-κλειδιά

Δημόσια διαβούλευση, εκπαιδευτικοί, εκπαιδευτικά σχέδια νόμων

ABSTRACT

The issue of public consultation law occurred recently as an outcome of the internal need for public participation in political affairs. As the education plays an important role in human's life, it is essential for people who participate in it to be able to express publicly their opinion-and when necessary even to transform draft laws. This issue is examined on the present empirical study, in order to investigate the involvement of teachers in public consultation.

In Greece public consultation has been recently popular, due to technological upgrading of the public services. Citizens are not very common in using those systems so further administration has to be provided. Teachers have been facing changes on the working environment, as well as the educational issues. On the theoretical part of this study, terms such as public consultation and educational laws have been explained, in order to proceed on the second part, which is the empirical study. On this empirical study 138 teachers from every educational stage have answered a questionnaire in order to investigate their opinions on public consultation, how often they participate on this effort and what they expect as an outcome. Results from this study can be useful to further investigation about the improvements that need to be done, in order to create a more successful environment on the field of public consultation in educational laws and continue to do so and to other fields.

Key-words

Public consultation, teachers, educational law, draft laws

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ήδη από την αρχαία Αθηναϊκή δημοκρατία, όπου εμφανίστηκε η «εκκλησία του δήμου», αλλά και από τη μεταγενέστερη εμφάνιση θεσμών αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, γίνεται αντιληπτό πως η έννοια της διαβούλευσης είναι ιδιαίτερα συνυφασμένη με τη δημοκρατία. Στη δημοκρατία, οι πολίτες είναι ενεργοί και διαμορφώνουν τη δημόσια πολιτική και κοινωνική ζωή. Έχουν το δικαίωμα, αλλά και την υποχρέωση, να καταθέτουν τεκμηριωμένες απόψεις για τα δημόσια και κοινωνικά ζητήματα, να υποστηρίζουν τις αξίες και τα συμφέροντά τους, αλλά και γενικότερα να επιδιώκουν την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη εμπλοκή τους κατά τη σύνθεση αποφάσεων, ώστε να οδηγηθούν στην εξυπηρέτηση του δημοσίου συμφέροντος.

Από τη μεριά τους, οι δημόσιοι φορείς έχουν υποχρέωση και οφείλουν να εξασφαλίζουν όλες εκείνες τις προϋποθέσεις, ώστε να εγγυώνται τις δυνατότητες διαβούλευσης σε κάθε στάδιο της πολιτικής τους. Θα πρέπει να εφαρμόζεται ένας συνεχής διάλογος με τους εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες, ώστε κατά την εφαρμογή της, η πολιτική, να έχει τη μέγιστη δυνατή αποδοχή και υποστήριξη, ώστε να εξασφαλιστεί η κατά το μέγιστο υλοποίησή της.

Μέσω του κοινωνικού διαλόγου παρέχεται η απαραίτητη κινητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών ώστε να επιβάλλεται ο έλεγχος, η διαφάνεια και η λογοδοσία των κυβερνώντων, δημιουργώντας ευνοϊκότερες συνθήκες και εμπιστοσύνη στους κυβερνώντες και στους δημοκρατικούς θεσμούς, έχοντας μετατρέψει τους οργανωμένους πολίτες σε αντίβαρα απέναντι στην διαφθορά και κυριαρχία ισχυρών οικονομικών συμφερόντων.

Διαπιστώνεται αρκετή απόκλιση της θεωρίας από την πράξη ειδικότερα κατά τη διάρκεια της κοινωνικής και θεσμικής κρίσης που διανύουμε, όπου αναδείχθηκαν όλα τα συμπτώματα της απουσίας του κοινωνικού διαλόγου και των έντονων κομματικών συγκρούσεων. Κρίνεται, όμως, αναγκαίο να ενταθεί η συμμετοχή του κοινού στα ζητήματα του σχεδιασμού, λόγω της αυξανόμενης πολυπλοκότητας των σύγχρονων προβλημάτων και της αβεβαιότητας που απορρέει από τις ραγδαίες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές, περιβαλλοντικές, τεχνολογικές και άλλες εξελίξεις.

Για την αντιμετώπιση αυτής της πολυπλοκότητας και της αβεβαιότητας, επιλέγεται όλο και περισσότερο η συμμετοχική προσέγγιση, με έντονη ανάγκη για τη συμμετοχή του κοινού στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ώστε να ενσωματωθούν

διαφορετικές οπτικές, προτεραιότητες πολιτών στην ανάπτυξη και την εφαρμογή νέων πολιτικών από τα κέντρα λήψης αποφάσεων (Rietbergen-McCracken, J., 2017).

Έχει, επίσης, αποτελέσει η συμμετοχή των πολιτών πρωτεύον μέσο κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων, κυρίως με τη διάχυση των διαδικασιών διαβούλευσης, τόσο στις δυτικές κοινωνίες, όσο και στα πλαίσια των διεθνών οργανισμών (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002). Καθώς, λοιπόν, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι αντιμέτωπη με την έλλειψη εμπιστοσύνης των πολιτών της και βρίσκεται κατηγορούμενη για έλλειψη αποτελεσματικότητας, της ζητείται μεγαλύτερη δράση και συμμετοχή των πολιτών κατά τη νομοθετική και πολιτική διαδικασία (Economic and Social Committee, 1999).

Στο πλαίσιο αυτών των προβλημάτων, προωθούνται προγράμματα κανονιστικής μεταρρύθμισης και καλύτερης νομοθέτησης που απαιτούν και μεγαλύτερη συμμετοχή από την κοινωνία. Η ώθηση για συμμετοχή των πολιτών προέρχεται τόσο από τις κυβερνήσεις (μέσω της δημιουργίας και της προώθησης συμμετοχικών διαδικασιών) όσο και από ενδιαφερόμενες ομάδες ανθρώπων που σκοπεύουν να επηρεάσουν μια πολιτική ή να ξεκινήσουν μια συμμετοχική δράση.

Η συμμετοχή των πολιτών στη διαμόρφωση της πολιτικής, με όποια μέθοδο αυτή μπορεί να επιτευχθεί, αποσκοπεί στο να διευκολύνει την επιρροή ανθρώπων και ομάδων ώστε να εξασφαλιστεί η πολιτική εγκυρότητα και διαφάνεια στον σχεδιασμό λύσεων για την αντιμετώπιση των διαφόρων προβλημάτων, στη συμμετοχή των πολιτών για τη συνδιαμόρφωση μαζί με τα κέντρα λήψης αποφάσεων των παρεμβάσεων, αλλά και την ανάπτυξη υπεύθυνων συμπεριφορών, ώστε να αντιμετωπιστούν οι σύγχρονες προκλήσεις της κοινωνίας, σε περιβαλλοντικό, κοινωνικό, οικονομικό και αναπτυξιακό επίπεδο, μέσω της ευαισθητοποίησης των πολιτών (Στρατηγέα, 2015).

Σε εγχώριο επίπεδο, η συζήτηση περί διαβούλευσης παραμένει σε πρώιμο στάδιο, με αυξητικές τάσεις. Η διαβούλευση καλείται να ανασχέσει τις στρατηγικές σύγκρουσης και να οδηγήσει σε συμφωνίες και συναινέσεις κατά τη νομοθετική διαδικασία. Απαραίτητο κρίνεται να εφαρμοστούν οι αρχές της καλής νομοθέτησης, η αξιοποίηση καλών πρακτικών και η συνακολούθηση των προτάσεων των εκθέσεων του ΟΟΣΑ. Επίσης είναι βασικό να γνωστοποιηθεί στο ευρύ κοινό ο ρόλος της δημόσιας διαβούλευσης και να επεκταθεί σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς.

Ο εκπαιδευτικός κλάδος εμφανίζει την ιδιαιτερότητα να έχει συνεχόμενες τροποποιήσεις και μεταβολές, με αποτέλεσμα να μην είναι αρκετή η εκλογική

διαδικασία για την εκφορά των αντιλήψεων των πολιτών και των εκπαιδευτικών ειδικότερα. Για τον λόγο αυτό, η δημόσια διαβούλευση θα μπορούσε να διατελέσει έμπρακτα τον ρόλο αυτό, καθώς πρόκειται για μια μορφή δημοκρατίας, άμεση, ο αντίκτυπος βέβαια της οποίας ποικίλει.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διερευνηθεί η δημόσια διαβούλευση των Εκπαιδευτικών Σχεδίων Νόμων και η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε αυτή τη διαδικασία. Οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις είναι συχνές, πολλές από τις οποίες αποφέρουν ριζικές αλλαγές στο περιβάλλον εργασίας των εκπαιδευτικών, στη δομή της ύλης που καλούνται να διδάξουν αλλά και σε αλλαγές που επηρεάζουν μαθητές όλων των βαθμίδων και τις οικογένειές τους. Η παρούσα εργασία δομείται έτσι ώστε στο πρώτο μέρος, που παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο, να αναφέρονται οι βασικότεροι όροι, να εξηγούνται και να αναλύονται, ώστε να γίνουν πιο οικείοι. Ο όρος δημόσια διαβούλευση αποτελεί πρόσφατα διαδεδομένο απόκτημα της ελληνικής κοινωνίας, καθώς η τεχνολογική εξέλιξη συνετέλεσε ώστε όλοι οι πολίτες μέσω κυβερνητικών ιστοσελίδων να έχουν τη δυνατότητα εκφοράς απόψεων για τα θέματα που τους επηρεάζουν και τους αφορούν. Τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων είναι αυτά που παρουσιάζονται στη συνέχεια, και πιο συγκεκριμένα αυτά που επιδέχθηκαν δημόσια διαβούλευση πιο πρόσφατα, με έλεγχο των αποτελεσμάτων αυτής της διαβούλευσης. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας. Θα πραγματοποιηθεί ποσοτική έρευνα, με τη χρήση ερωτηματολογίου, όπου εκπαιδευτικοί θα κληθούν να απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με τις απόψεις τους για τη δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων, αλλά και της έκτασης της συμμετοχής τους σε αυτή τη διαδικασία. Διερευνάται, επομένως, η δημόσια διαβούλευση των εκπαιδευτικών Σχεδίων Νόμων, με προσπάθεια αποτίμησης της συμμετοχής των εκπαιδευτικών της χώρας, ώστε να χρησιμοποιηθούν τα ευρήματα ως εργαλεία για μελλοντικές βελτιώσεις που θα πρέπει να επιτελεστούν.

ΜΕΡΟΣ Α΄ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ

1.1 Η απαρχή της δημόσιας διαβούλευσης

Η συμμετοχική πολιτική δεν αποτελούσε από πάντα μέσω δημόσιου σχεδιασμού ή σχεδίων γενικότερης ανάπτυξης. Πέρα από τα δημοκρατικά καθεστώτα, είχαν κατά καιρούς αναπτυχθεί πολλά αυταρχικά, όπως η ρωμαϊκή αυτοκρατορία, ή η δυναστεία της Κίνας, όπου οι κυβερνήσεις ήταν ιδιαίτερα συγκεντρωτικές ως προς την εξουσία και οι αποφάσεις ελέγχονταν από τους ισχυρούς και τους πλούσιους. Πολλά από αυτά τα φαινόμενα υπήρξαν και στο πιο πρόσφατο παρελθόν και ακόμα και κατά τον εικοστό αιώνα, όπου αυτή η συγκεντρωτική κυβερνητική προσέγγιση υποστηρίχθηκε από την εμφανή επιτυχία των σχεδίων για τη δημόσια εργασία των κεϋνσιανών πολιτικών του 1930, αλλά και στη συνέχεια συνοδεύτηκε από τους δύο παγκοσμίους πολέμους (Shipley & Utz, 2012).

Οι συνθήκες μεταβλήθηκαν, όταν έγινε η λεγόμενη αστική επανάσταση του 1960 (Filion, Shipley & Te 2007), όπου πραγματοποιήθηκε εντατική και σημαντική προσπάθεια για μεγαλύτερη ένταξη και εμπλοκή των πολιτών, μέσω αστικών σχέσεων, δημόσιας συμμετοχής και δημόσιας διαβούλευσης. Αυτές οι επιδιώξεις προέρχονται, όπως προαναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, από τις βασικές αρχές της δημοκρατίας. Σε πολλές χώρες του κόσμου οι συνεδριάσεις, η άμεση δημοκρατία και η δημόσια διαβούλευση εμφανίστηκαν ως κύριες μορφές στην διαμόρφωση πολιτικής κατά το 1980 (Shipley & Utz, 2012). Από τότε, η νομοθεσία των αναπτυγμένων χωρών ορίζει πως η δημόσια διαβούλευση αποτελεί μέρος των διαδικασιών σχεδιασμού, αλλά και προϋπόθεση για την παροχή βοήθειας και ενίσχυσης τόσο από την Παγκόσμια Τράπεζα, όσο και από άλλες αναπτυγμένες χώρες (Baker, Coaffee & Sherriff, 2007).

Σύμφωνα με το νέο μοντέλο διακυβέρνησης, υιοθετείται η συμμετοχική πολιτική προσέγγιση για την αντιμετώπιση και τη διαχείριση των προβλημάτων της κοινωνίας, μέσω της οποίας η λήψη αποφάσεων και οι πολιτικές επιλογές αποτελούν προϊόντα αλληλεπιδράσεων μεταξύ των κυβερνητικών, αλλά και μη, φορέων. Μέσω αυτής της προσέγγισης συντελείται μια συλλογική παραγωγή και αξιοποίηση της κατανεμημένης γνώσης που ενυπάρχει στα άτομα και τις ομάδες, με απώτερο στόχο

την αποτελεσματικότερη λήψη αποφάσεων, όταν στο περιβάλλον επικρατούν η αβεβαιότητα και η πολυπλοκότητα (Rietbergen-McCracken, 2017).

Όλοι όσοι τάσσονται υπέρ της συμμετοχικής πολιτικής θεωρούν πως όσο περισσότερο κατασκευάζονται δομές και παρέχονται οι δυνατότητες για ενεργό συμμετοχή των πολιτών και γενικότερη εμπλοκή τους κατά τη λήψη αποφάσεων, βελτιώνεται σημαντικά η κοινωνία αλλά ταυτόχρονα κινητοποιούνται σημαντικές κοινωνικές πηγές, που με τη σειρά τους ωφελούν τη γενικότερη ανάπτυξη. Οι υποστηρικτές της συμμετοχικής πολιτικής αναγνωρίζουν πως υπάρχουν πολλοί περιορισμοί κατά την αντιπροσωπευτική δημοκρατία και ανησυχούν πως υπάρχει υπερβολική έμφαση στην παροχή στα κόμματα του σωστού πλήθους μέσα από τον εγχώριο πληθυσμό. Όπως τονίζεται και από τη βιβλιογραφία, υπάρχει γενικότερα μια απομάκρυνση από την εφαρμογή πολιτικών για κοινωνική ευημερία, καθώς οι οικονομολόγοι, αλλά και οι πολιτικοί επιστήμονες είναι ιδιαίτερα απασχολημένοι ώστε να δημιουργήσουν τα σωστά κίνητρα για την επίλυση βασικών παραγοντικών προβλημάτων, ενώ οι κοινωνιολόγοι και οι ανθρωπολόγοι ενδιαφέρονται περισσότερο για την ευημερία μέσω της μείωσης των κοινωνικών ασυμμετριών (Heller, 2012).

Η δημόσια διαβούλευση, λοιπόν, είναι ένα απαραίτητο στοιχείο που εμφανίζουν οι δημοκρατικές χώρες και όπως τονίστηκε, βοηθά ώστε να αποτρέπονται οι κοινωνικές συγκρούσεις, αλλά έχει τη δυνατότητα να αποτελεί ταυτόχρονα μοχλό πίεσης προς την εκάστοτε κυβέρνηση. Μέσω της δημόσιας διαβούλευσης πραγματοποιείται δημόσιος διάλογος, ανταλλαγή απόψεων και επιχειρημάτων στα πλαίσια της διάταξης ενός σχεδίου νόμων και τις επικείμενες λήψεις αποφάσεων. Με τη δημόσια διαβούλευση επιτυγχάνεται η συνοχή, συμβάλλοντας παράλληλα και στην αποδοτικότητα του κάθε στόχου, όπου ο κάθε φορά επιλεγέντας στόχος φαίνεται να υλοποιείται με τρόπο τέτοιο ώστε να υπάρχει ικανοποίηση από την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, αλλά και να υπάρχει ανταπόκριση ως προς τις προσδοκίες και τις ανάγκες των ωφελούμενων (Κόκκιας, 2019).

Για να διαμορφωθεί η τελική δημόσια πολιτική και να βρεθεί στο στάδιο συζήτησης και ψήφισης από το Κοινοβούλιο αλλά και δημόσιας διαβούλευσης, μετέπειτα, παρεμβαίνουν και άλλοι φορείς που ασκούν πιέσεις ανάλογα με τα συμφέροντά τους (όπως είναι η ΓΣΕΕ, η ΑΔΕΔΥ και ο ΣΕΒ) (Κόκκιας, 2019). Αυτοί οι φορείς έχουν ισχυρές θέσεις κατά τη διαμόρφωση της τελικής δημόσιας πολιτικής καθώς μπορούν μέσω απεργιακών κινητοποιήσεων να διακόψουν σημαντικές λειτουργίες της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, καθώς διαθέτουν πανελλαδική

γεωγραφική ανάπτυξη, αλλά μπορούν, επίσης, να χρησιμοποιήσουν και ως μέσο πίεσης την ψήφο των μελών τους κατά τις εκλογές.

Ένας ακόμη αθέατος παράγοντας που μπορεί να επηρεάζει τον τελικό σχηματισμό μιας δημόσιας πολιτικής, συνήθως με αόρατο τρόπο, είναι οι επιχειρήσεις και τα οικονομικά συμφέροντά τους. Αυτός ο παράγοντας, έχει το χαρακτηριστικό να μην φαίνεται ξεκάθαρα ο ρόλος του κατά τη διαβούλευση και συνεχώς να πιέζει ώστε η δημόσια πολιτική να κινηθεί με τέτοιο τρόπο ώστε να αυξηθούν τα επίπεδα κέρδους του, είτε με πιο ελαστική φορολογία είτε με μείωση της γραφειοκρατίας και δίνει ως αντίτιμο αυξημένες θέσεις εργασίας, δημιουργία νέων θέσεων αλλά και συμβάλλει στην επενδυτική ανάπτυξη, την αύξηση του ΑΕΠ ενώ παράλληλα μπορεί να απειλεί με μεταφορά επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στο εξωτερικό.

Είναι φανερό λοιπόν, πως στα πλαίσια της δημόσιας πολιτικής πραγματοποιείται μια άτυπη ή τυπική διαβούλευση ακόμα από το πρώιμο στάδιο του σχηματισμού της πολιτικής απόφασης. μεταξύ των κοινωνικών ομάδων, των ομάδων ειδικών συμφερόντων αλλά και των κυβερνητικών οργάνων και βασίζεται στη θεωρία του πλουραλισμού (Galston & Galston, 2002). Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία η ποικιλομορφία αποτελεί ένα κοινωνικό αγαθό που αποτρέπει την κυριάρχηση μιας συγκεκριμένης ιδέας, που να ευνοεί μόνο μια ομάδα ανθρώπων. Μέσω αυτής της βασικής ιδέας, οι δημόσιες πολιτικές και οι κυβερνητικές αποφάσεις προκύπτουν μετά από συνομιλίες, διαπραγματεύσεις αλλά και πιέσεις, σε διαφορετικούς χώρους καθώς είναι αδύνατο ένα κόμμα ή μια κοινωνική τάξη να ελέγξει όλους αυτούς τους χώρους.

Δυστυχώς, όμως, η θεωρία αυτή δεν επιβεβαιώνεται στο σύνολό της στην πραγματικότητα, καθώς οι διαφορετικές ομάδες του πληθυσμού έχουν ανταγωνιστικά συμφέροντα και λόγω της διαφορετικής δύναμης πίεσης έχουν και διαφορετική πρόσβαση στην επικοινωνία με όσους λαμβάνουν τις αποφάσεις (Κόκκιας, 2019).

Τα θέματα που επιλέγονται για τη δημόσια διαβούλευση εξαρτώνται επίσης από διάφορους εξωγενείς παράγοντες, όπως τις αλλαγές που υπόκειται το κοινωνικό, το φυσικό περιβάλλον, τις ανάγκες για διορθωτικές πολιτικές ύστερα από αποτυχημένες προσπάθειες κάποιας πολιτικής, αλλά και τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας. Σημαντικό ρόλο κατέχουν και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, καθώς μπορούν εύκολα να εκμεταλλευτούν την ημιμάθεια ως προς τη διαβούλευση των πολιτών και να κατευθύνουν τη δημόσια κοινή γνώμη και να προτάσσουν συγκεκριμένα θέματα κάθε φορά προς επίλυση (Κουντούρη, 2015).

1.2 Ευρωπαϊκή θέση για τη δημόσια διαβούλευση

Σύμφωνα με την Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σε ανακοίνωσή της για την ενίσχυση της διαβούλευσης και του διαλόγου, ορίζει γενικές αρχές αλλά και ελάχιστες προδιαγραφές για τη διαβούλευση και απευθύνεται σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002). Σύμφωνα με αυτήν, ενισχύονται και τα στοιχεία που προκύπτουν από τη βιβλιογραφία. Για παράδειγμα, τονίζεται πως ενώ από πολύ παλιά υπήρχε η προδιάθεση για διαβούλευση, αυτή επιτυγχάνονταν κατά κύριο λόγο από συγκεκριμένες ομάδες, οι οποίες δεν διέθεταν ενιαία προσέγγιση από το σύνολο των υπηρεσιών της σχετικά με τον τρόπο διεξαγωγής αυτών των διαβουλεύσεων. Ενώ η προσέγγιση αυτή φάνηκε να αποδίδει, στην πορεία αναγνωρίστηκε από την Επιτροπή και την ομάδα συμφερόντων πως θα έπρεπε να υπάρχει μεγαλύτερη συνοχή. Γενικότερα, χρειάζεται, όπως αναφέρει η ίδια ανακοίνωση, να ακολουθηθεί μια πρακτική όπου θα επιδιώκεται η μεγαλύτερη συνοχή των ενδιαφερόμενων μερών μέσω διαφανών διαδικασιών διαβούλευσης ώστε να ενισχυθεί και η υποχρέωση της Επιτροπής για λογοδοσία. Βασικό είναι επίσης, να καθοριστούν συγκεκριμένες γενικές αρχές και προδιαγραφές για διαβούλευση, ώστε οι διαβουλεύσεις που θα οργανώνονται από την Επιτροπή να είναι οργανωμένες ορθολογικά και να εφαρμόζονται με συστηματικό τρόπο. Επιχειρείται να θεσπιστεί ένα συνεκτικό πλαίσιο διαβούλευσης, αρκετά εύελικτο, με τέτοιο τρόπο που θα έχει σκοπό να λαμβάνονται υπόψη όλα τα διαφορετικά συμφέροντα καθώς και οι ανάγκες για εφαρμογή κατάλληλων στρατηγικών διαβούλευσης για κάθε πολιτική πρόταση. Ως τελικός στόχος της Επιτροπής, είναι να ευνοήσει την αμοιβαία εκμάθηση και ανταλλαγή καλών πρακτικών εντός των μελών της Επιτροπής (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2002).

Στην ίδια ανακοίνωση, η Επιτροπή αναγνωρίζει πως ενώ οι ομάδες των διαβουλεύσεων ποικίλλουν σε κάθε περίπτωση, θα πρέπει σε όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη της κοινωνίας να τους παρέχεται η δυνατότητα εκφοράς απόψεων, με καίριο ρόλο σε αυτή τη διαδικασία να διαδραματίζει η οργανωμένη κοινωνία των πολιτών, αφού με τη σειρά της διευκολύνει έναν ευρύ πολιτικό διάλογο. Η Λευκή Βίβλος για την ευρωπαϊκή διακυβέρνηση αναγνώρισε έγκαιρα τη σημασία των οργανώσεων των πολιτών στις διαδικασίες διαβούλευσης και ενθαρρύνει την εκπροσώπηση αυτής της κοινωνίας των πολιτών σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει: *«Η κοινωνία των πολιτών διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προβολή των ανησυχιών του*

πολίτη και την παροχή υπηρεσιών που εξυπηρετούν τις ανάγκες του λαού. Η κοινωνία των πολιτών βλέπει όλο και περισσότερο την Ευρώπη σαν το ιδανικό βήμα για την αλλαγή των πολιτικών προσανατολισμών και της κοινωνίας. Πρόκειται για μια ευκαιρία να εμπλακούν πιο ενεργά οι πολίτες στην επίτευξη των στόχων της Ένωσης και να τους προσφερθεί ένα διαρθρωμένο πλαίσιο για ανάδραση, κριτική και διαμαρτυρία» (Λευκή Βίβλος για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση, 2001). Ο ειδικός αυτός ρόλος της οργανωμένης κοινωνίας των πολιτών στις σύγχρονες δημοκρατίες και το θεμελιώδες δικαίωμά τους να συγκροτούν ομάδες για την επίτευξη ενός κοινού στόχου συνδέεται άρρηκτα με το άρθρο 12 του Ευρωπαϊκού Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων όπου αναφέρει πως «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία του συνέρχεσθαι ειρηνικώς και στην ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι σε όλα τα επίπεδα, ιδίως στον πολιτικό και στον συνδικαλιστικό τομέα καθώς και στους τομείς που αναφέρονται στον πολίτη (...)» (Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000).

Η επιλογή του πολίτη για συμμετοχή σε μια ένωση αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο για ενεργό συμμετοχή εκτός από αυτές που πραγματοποιούνται μόνο μέσω των πολιτικών κομμάτων ή των εκλογών. Πρόβλημα όμως ανακύπτει, καθώς δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός όρος για την έννοια «οργανωμένη κοινωνία πολιτών». Συνήθως ο όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει κανείς ένα σύνολο οργανώσεων στις οποίες περιλαμβάνονται οι παράγοντες της αγοράς εργασίας (συνδικαλιστικές οργανώσεις και ομοσπονδίες εργοδοτών), ενώσεις που αντιπροσωπεύουν οικονομικούς και κοινωνικούς φορείς (όπως οι ενώσεις καταναλωτών), οι μη κυβερνητικές οργανώσεις οι οποίες μέσω της δράσης τους ενώνουν ανθρώπους γύρω από ένα συγκεκριμένο σκοπό, όπως για παράδειγμα οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, οι οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα, οι φιλανθρωπικές οργανώσεις, οι οργανώσεις στον τομέα της εκπαίδευσης, οι οργανώσεις που βασίζονται στις τοπικές κοινωνίες (δηλαδή οργανώσεις που δημιουργούνται από τη βάση της κοινωνίας και επιδιώκουν στόχους προσανατολισμένους στα μέλη τους), όπως οργανώσεις νέων, οικογενειακές ενώσεις και όλες οι οργανώσεις μέσω των οποίων οι πολίτες συμμετέχουν στην τοπική και δημοτική ζωή, και, οι θρησκευτικές κοινότητες.

Σύμφωνα με τον Οικονομικό Οργανισμό Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) απαραίτητο στοιχείο και ταυτόχρονα απόδειξη καλής διακυβέρνησης αποτελεί η ενεργός συμμετοχή των πολιτών κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων αλλά και τη διαμόρφωση της πολιτικής. Για τον λόγο αυτό συνέστησε από το 1999 ομάδα εργασίας με στόχο την αποτύπωση της υπάρχουσας κατάστασης, αλλά και την έντονη δράση για

βελτίωση και επιδίωξη μεγαλύτερης συμμετοχής των πολιτών στις διαδικασίες διαμόρφωσης πολιτικών, κυρίως μέσω της διαβούλευσης. Επίσης, σε δεύτερη έκθεσή του το 2001, προσδιόρισε στόχους τους οποίους οι κυβερνήσεις καλούνται να επιτύχουν με βασικούς αυτούς της ενίσχυσης της δημόσιας συμμετοχής, της αντιμετώπισης των προκλήσεων της πληροφορίας και της ενσωμάτωση των απόψεων των πολιτών κατά τις διαδικασίες πολιτικού σχεδιασμού και γενικότερα της δημόσιας πολιτικής. Επίσης όρισε πως θα πρέπει να ανταποκριθούν οι κυβερνήσεις και ως προς τη βελτίωση της δημόσιας εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση, της λογοδοσίας και της διαφάνειας (Gramberger, 2001).

1.3 Σύγχρονα εργαλεία διαβούλευσης

Με τη συστηματική διαβούλευση με μη κρατικούς φορείς ενδυναμώνεται η ικανότητα της Επιτροπής ώστε να προετοιμάσει μονομερώς το ουσιαστικό και διαδικαστικό περιεχόμενο των ρυθμίσεων που θα παρουσιάσει στα κράτη-μέλη, αφού πρώτα θα έχει διαβουλευτεί με γνωστικούς και πολιτικούς πόρους για τα θέματα αυτά.

Οι πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι συχνά ρυθμιστικού περιεχομένου και ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών-μελών αλλά και ιδιωτικών συμφερόντων που οδηγούν σε ρυθμίσεις ώστε να περιορίσουν το μελλοντικό κόστος προσαρμογής των κρατών-μελών. Μέσω του ρυθμιστικού ανταγωνισμού επιφέρεται ένα σημαντικό διοικητικό, πολιτικό και οικονομικό κόστος προσαρμογής σε κράτη-μέλη που έχουν μικρή σχετικά επίδραση στο περιεχόμενο των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Wallace et al., 2020 • Scharpf 1994).

Με τη χρήση των εργαλείων και των διαδικασιών διαμόρφωσης των ρυθμιστικών επιλογών επιτυγχάνεται η μείωση της αναποτελεσματικότητας της εφαρμογής αυτών των πολιτικών στην πράξη.

Σε δεύτερο στάδιο του πολιτικού κύκλου, εισάγονται νέοι θεσμοί και πρακτικές συμμετοχικής πολιτικής και συμμετοχικής διαβούλευσης, όπου εξειδικεύονται οι αόριστες έννοιες, οι όροι και οι προϋποθέσεις εφαρμογής των νομοθετικών ρυθμίσεων από τα κράτη-μέλη. Διαμορφώνονται σε δευτερογενές στάδιο οι ρυθμιστικές επιλογές της Επιτροπής από τα κράτη-μέλη, καθώς η νομοθεσία παρέχει τη δυνατότητα να εξειδικεύσουν τους ουσιαστικούς και διαδικαστικούς όρους και προϋποθέσεις. Επειδή στην Ευρωπαϊκή Ένωση υπάρχουν και κράτη-μέλη με περιορισμένες δυνατότητες προσαρμογής στην κοινοτική νομοθεσία, κρίθηκε αναγκαίο να επιτευχθεί μεγαλύτερη

ευελιξία ώστε να αποτραπεί η ένταση του ρυθμιστικού ανταγωνισμού μεταξύ ισχυρών και ανίσχυρων κρατών-μελών (Carius, Homeyer & Bar, 1999).

Πέρα από τη λειτουργική λογική που καθορίζει τη σύσταση και τη λειτουργία των θεσμών διαβούλευσης σε εθνικό επίπεδο, σημαντικό ρόλο για την εισαγωγή τους διαδραματίζει και η χωρική λογική, ώστε να εξαλειφθούν και να εξισορροπηθούν οι γεωγραφικές ανισότητες που προκύπτουν, καθώς η Επιτροπή επιλέγει ομοιόμορφες ρυθμίσεις αλλά σε διαφορετικού τύπου χωρικές ενότητες. Αυτές οι θεσμικές πρωτοβουλίες της Επιτροπής εμφανίζονται σε διάφορα προγράμματα, όπως αυτά για τη διαχείριση των προστατευόμενων περιοχών, τα προγράμματα για τη διαχείριση των υδάτινων πόρων τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό επίπεδο και τα προγράμματα που δημιουργούνται και οργανώνονται από πολλά κράτη-μέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπό τη μορφή δημόσιων ακροάσεων και συνελεύσεων ώστε να εκτιμηθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των δημοσίων και των ιδιωτικών έργων (Börzel 2009 • Koutalakis 2009)

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ τα σύγχρονα εργαλεία διαβούλευσης είναι οι έρευνες της κοινής γνώμης, τα ερωτηματολόγια, οι διαβουλευτικές ημερίδες και εκδηλώσεις, οι ομάδες εστιασμένης ανάλυσης (focus groups), η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, οι διαβουλευτικές συναντήσεις με πολίτες, οι επιτροπές διαβούλευσης, τα φόρα διαλόγου, οι ενημερωτικές καμπάνιες και εκδηλώσεις, οι κοινές ομάδες εργασίας, οι επιτροπές εμπειρογνομόνων και τα μη δεσμευτικά δημοψηφίσματα (Gramberger, 2001). Στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου θα αναπτυχθούν τα εργαλεία αυτά, ώστε να γίνουν πιο κατανοητά.

Στα πλαίσια των κοινών ομάδων εργασίας τα άτομα που εργάζονται στον ίδιο χώρο δημιουργούν ομάδες για την επίτευξη κοινών στόχων. Έχουν όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που διέπουν τις ομάδες, δηλαδή οργανώνονται ιεραρχικά, αλληλεπιδρούν και συνεργάζονται όλα τα μέλη αυτής και συντονίζονται ώστε να επιτύχουν το σκοπό της ίδρυσής τους. Κάθε ομάδα μπορεί να αποτελείται από δύο ή περισσότερα άτομα που αλληλεπιδρούν μεταξύ τους και εργάζονται για την επίτευξη ενός ή περισσότερων κοινών στόχων (Robbins, 2001). Τα μέλη της ομάδας μοιράζονται κοινά πιστεύω και κοινές αξίες και οι ομάδες μπορούν να είναι τυπικές ή άτυπες. Οι τυπικές ομάδες δομούνται με τέτοιο τρόπο ώστε τα μέλη να συμμορφώνονται ως προς κάποιους συγκεκριμένους οργανωτικούς στόχους και η γενικότερη συμπεριφορά τους να προσανατολίζεται για την επίτευξη αυτών. Όλα τα μέλη και η οργάνωση θα πρέπει να κατευθύνονται προς την περάτωση πολύ

συγκεκριμένων διαδικασιών. Αντίθετα, σε μια άτυπη ομάδα εργασίας, ως αποτέλεσμα αμεσότητας και φυσικών αναγκών της προσωπικότητας των ατόμων, οργανώνεται και δομείται με διαφορετικό τρόπο. Είναι φυσικοί σχηματισμοί στα πλαίσια του εργασιακού χώρου και απαρτίζεται από διάφορα μέλη και την ανάγκη τους για κοινωνική επαφή. Τα μέλη αλληλεπιδρούν και συμμετέχουν σε αυτήν, επιδιώκουν επίσης την κατάκτηση ενός κοινού στόχου, αλλά οι λόγοι που τους ωθούν στο σχηματισμό αυτής της άτυπης ομάδας εργασίας είναι πιο φιλικό με τα μέλη της κάθε ομάδας με αυτά τα χαρακτηριστικά να είναι πιο δεκτικά και χωρίς συγκεκριμένη πάντα ιεραρχία. Οι ομάδες αυτές, τυπικές ή άτυπες, επιδιώκουν και βελτιώνουν την ποιότητα και τις συνθήκες εργασίας τους, ελέγχοντας στενά τις κατευθύνσεις των κυβερνητικών πολιτικών για τα εργασιακά. (Johari & Yahya, 2009).

Μια ακόμα θεσμοποιημένη μορφή διαβούλευσης που προβλέπεται από την ευρωπαϊκή συνθήκη ή από συγκεκριμένες νομικές πράξεις, όπως είναι οι κανονισμοί και οι οδηγίες, που εντοπίζονται κυρίως σε επίπεδο τομεακών πολιτικών και έχει ως στάδιο ενεργοποίησης είτε την αρχή της διαμόρφωσης των πολιτικών είτε την αρχή της εκδήλωσης προθέσεων της Επιτροπής είναι οι επιτροπές των εμπειρογνομόνων.

Οι επιτροπές εμπειρογνομόνων συγκροτούνται είτε πριν από την εκδήλωση των προθέσεων της Επιτροπής είτε σε επόμενο στάδιο ώστε να αποσαφηνίσουν και να συγκεκριμενοποιήσουν αόριστες και δυσνόητες έννοιες, τεχνικούς όρους, όρους και προϋποθέσεις. Οι επιτροπές αυτές των εμπειρογνομόνων γνωστές και ως επιτροπολογία, αποτελούνται από ανεξάρτητους εμπειρογνώμονες που δεν στοχεύουν στην εκπροσώπηση εθνικών συμφερόντων, αλλά αποφασιστικά ενεργούν για τη συγκεκριμενοποίηση του ρυθμιστικού περιεχομένου πολιτικών λόγω των εξειδικευμένων γνώσεων που κατέχουν (Joerges & Neyer, 1997 • Cohen & Sabel 1997). Ανάλογα με τον βαθμό της πολυπλοκότητας και αβεβαιότητας των ρυθμίσεων, αλλά και των ανομοιοτήτων των διαφόρων κοινωνικών φορέων οι οποίοι δύναται σε διάφορους τομείς να δράσουν ως αντίβαρα στις διάφορες πολιτικές επιλογές και την απομάκρυνση αυτών από την κυριαρχία συμφερόντων συγκεκριμένων ομάδων, καθορίζεται η μορφή των επιτροπών εμπειρογνομόνων. Κατά κύριο λόγο, οι επιτροπές εμπειρογνομόνων στα πλαίσια της διαβούλευσης επιλέγονται για θέματα που αφορούν το περιβάλλον, την υγεία και τη γενικότερη προστασία των καταναλωτών (Joerges & Neyer, 1997).

Η επιτροπή των εμπειρογνομόνων καλείται να συνδράμει κατά τη διαμόρφωση της πολιτικής από την Επιτροπή. Κάθε φορά που μια νομοθετική πρόταση έγκειται σε

καίρια ζητήματα και εξειδικευμένα, οι εμπειρογνώμονες υποβοηθούν μέσω διαδικασιών και επιτροπών όπου συνδιαλέγουν είτε στην προ-νομοθετική φάση είτε σε περιβάλλον διαπραγματεύσεων. Η Επιτροπή είναι αυτή που συγκαλεί αυτές τις ομάδες, τις καταργεί, όταν απαιτείται, τις προεδρεύει και τις χρηματοδοτεί. Η συμβολή αυτής της επιτροπής εμπειρογνομόνων συνιστάται στην παροχή τεχνογνωσίας, χωρίς να έχουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν δεσμευτικές αποφάσεις ούτε να προβαίνουν σε διαδικασίες ψήφου.

Ένα ακόμα εργαλείο της δημόσιας διαβούλευσης, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι τα μη δεσμευτικά δημοψηφίσματα. Τα δημοψηφίσματα γενικότερα, κατατάσσονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες, το γνήσιο και το προσωπικό. Το γνήσιο είναι το δημοψήφισμα όπου σκοπεύει στη λήψη μιας απόφασης από το ίδιο το εκλογικό σώμα, ενώ το προσωπικό είναι όταν καλείται το εκλογικό σώμα να επικυρώσει τυπικά μια απόφαση που έχει ήδη ληφθεί. Το γνήσιο δημοψήφισμα, με τη σειρά του διακρίνεται σε αποφασιστικό και συμβουλευτικό. Τα συμβουλευτικά δημοψηφίσματα είναι τα μη δεσμευτικά για την πολιτική εξουσία. Τα μη δεσμευτικά δημοψηφίσματα επιλέγονται είτε για κρίσιμα εθνικά θέματα είτε για ψηφισμένα νομοσχέδια που ρυθμίζουν σοβαρό κοινωνικό ζήτημα (Σπαρή, 2020).

Η Επιτροπή επίσης επιλέγει συχνά να εκπονήσει έρευνες κοινής γνώμης είτε γενικά διαθέτει στο κοινό ερωτηματολόγια για να διερευνήσει απόψεις και γνώμες των πολιτών της σχετικά με διάφορα κοινωνικά και πολιτικά ζητήματα κατά τη διαδικασία διαμόρφωσης των νομοθετικών της διατάξεων (Gramberger, 2001).

Όπως αναφέρθηκε, σημαντικά εργαλεία για τη δημόσια διαβούλευση που αξιοποιεί η Επιτροπή είναι οι διαβουλευτικές ημερίδες και εκδηλώσεις, οι επιτροπές διαβούλευσης, τα φόρα διαλόγου, οι ενημερωτικές καμπάνιες και εκδηλώσεις και οι διαβουλευτικές συναντήσεις με τους πολίτες. Όλα αυτά τα εργαλεία αξιοποιούνται σε τέτοιο βαθμό ώστε να επέλθουν ρυθμίσεις στις νομοθετικές διατάξεις και να είναι πιο αξιοκρατικές για όλα τα μέρη της. Κατά το στάδιο των ρυθμιστικών επιλογών της Επιτροπής, πριν από την εκδήλωση των νομοθετικών πρωτοβουλιών επιχειρούνται κυρίως διαβουλεύσεις μέσω του διαδικτύου, της διοργάνωσης συνεδρίων και ημερίδων και γενικότερα η σύσταση επιτροπών διαβούλευσης με τη συμμετοχή αντιπροσώπων από περιβαλλοντικές οργανώσεις και άλλων θεσμικών φορέων (Baker 2003).

Κατά κύριο λόγο αυτά τα εργαλεία και οι πρωτοβουλίες έχουν καταγραφεί σε τομείς όπως η προστασία της βιοποικιλότητας, ο έλεγχος και η πρόληψη της ρύπανσης

στη βιομηχανία, η ρύθμιση των χημικών προϊόντων, η διαχείριση των υδάτων και η γενικότερη αποτίμηση και εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων των δημοσίων και των ιδιωτικών επενδυτικών προγραμμάτων (Hallstrom 2004 • Koutalakis 2005).

Ένα από τα βασικότερα εργαλεία της Επιτροπής για τη δημόσια διαβούλευση είναι αυτό των ομάδων εστίασης (focus groups). Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία οι ομάδες εστίασης ορίζονται ως μια ποιοτική ερευνητική μέθοδος, που επιχειρεί τη διερεύνηση ερωτημάτων ή των διαστάσεων ενός προβλήματος που απαιτούν δομημένη και ουσιαστική κατανόηση, κάτι που δεν επιτυγχάνεται με τις ποσοτικές μεθόδους (Στρατηγέα, 2015).

Οι ομάδες εστίασης αποτελούν μια δομημένη διαδικασία διαλόγου, όπου εστιάζει σε ένα συγκεκριμένο θέμα συζήτησης (focus) και αποτελείται από άτομα συγκεκριμένης ομάδας (group), τα οποία επιλέχθηκαν με βάση κάποια πολύ συγκεκριμένα κριτήρια. Όλοι οι συμμετέχοντες, πιο συγκεκριμένα, έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό το οποίο λειτουργεί βοηθητικά ώστε να επιτευχθεί ένας ελεύθερος διάλογος, όπου όλοι οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να εκφράσουν τις απόψεις τους χωρίς προκαταλήψεις. Κάθε φορά που υπάρχει ένα πρόβλημα προς συζήτηση επιλέγεται και το κοινό χαρακτηριστικό που θα αποτελέσει το κριτήριο για τη δόμηση αυτών των ομάδων εστίασης. Οι ομάδες αυτές, δεν αποτελούν απλά μια ομαδική συνέντευξη (group interview), όπου ο συντονιστής θέτει ερωτήματα στην ομάδα και κάθε μέλος δίνει την απάντησή του. Το βασικό χαρακτηριστικό των ομάδων εστίασης, που αποτελεί και την ειδοποιό διαφορά, είναι ότι θα πρέπει να υπάρχει αλληλεπίδραση και συζήτηση μεταξύ των μελών της ομάδας, να δομείται νέα γνώση αλλά και να υπάρχει ένα πεδίο αλληλοκατανόησης των διαφορετικών απόψεων που προκύπτουν (Στρατηγέα, 2015).

Κατά την επιλογή του συγκεκριμένου εργαλείου για τη δημόσια διαβούλευση ο βασικότερος στόχος είναι η απόκτηση πληροφορίας και η παραγωγή νέας γνώσης από την ομάδα που συμμετέχει στη διαδικασία. (Cameron, 2005). Στα πλαίσια της συζήτησης που πραγματοποιείται διερευνώνται οι διαφορετικές αντιλήψεις των μελών και της σημασίας που αποδίδουν οι ίδιοι σε διάφορα γεγονότα, διάφορες διαδικασίες και σχέσεις που είναι κάθε φορά προς συζήτηση και τα διαπραγματεύονται, αλλά και εμβαθύνουν σε αυτά ώστε να συμβάλλουν και στην παραγωγή νέας γνώσης. Η συμμετοχική αυτή μέθοδος βασίζεται κυρίως στις αντιλήψεις, τις αξίες, τις προτιμήσεις και τα συναισθήματα των ανθρώπων που απαρτίζουν μια ομάδα εστίασης για το προς εξέταση θέμα. Η γνώση που δημιουργείται και δίνεται στον ερευνητή αξιοποιείται

καθώς αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές για τον ίδιο και τις εναρμονίζει με το νομοθετικό πλαίσιο και την πολιτική που θα ακολουθήσει η Επιτροπή.

Η συγκεκριμένη μέθοδος βρίσκει κατά κύριο λόγο εφαρμογή όταν επιχειρείται η συλλογή ποιοτικής πληροφορίας από μια ομάδα συμμετεχόντων, όταν απαιτείται διάγνωση προβλημάτων σε σχέση με ένα ζήτημα που μελετάται, όταν χρειάζεται να εντοπιστούν σχέσεις μεταξύ διαφορετικών διαστάσεων ενός προβλήματος ή την παραγωγή νέων ιδεών, για τη διατύπωση υποθέσεων σε σχέση με το προς εξέταση ζήτημα, για την αξιολόγηση προγραμμάτων, έργων ή πολιτικών, για την ευαισθητοποίηση των συμμετεχόντων σε διάφορα ζητήματα, για την προώθηση ενός πλουραλιστικού και δημοκρατικού μοντέλου λήψης αποφάσεων και για τη διερεύνηση ενός θέματος και τη γέννηση νέων ιδεών (Skarzauskiene, Tamosiūnaitė & Zalieniene, 2013).

Το τελευταίο και βασικότερο εργαλείο της επιτροπής για τη δημόσια διαβούλευση που θα μελετηθεί στην παρούσα εργασία είναι αυτό της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης. Καθώς πλέον υπάρχει ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη και η πλειονότητα των πολιτών στις σύγχρονες κοινωνίες είναι εξοικειωμένοι με την τεχνολογία, η ηλεκτρονική διακυβέρνηση έχει καταφέρει να αποτελέσει το βασικότερο εργαλείο δημόσιας διαβούλευσης.

Η εκτεταμένη παρουσία και κυριαρχία της τεχνολογίας οδηγεί σε επικείμενη αξιοποίηση αυτής, με στόχο την αύξηση της πολιτικής συμμετοχής και οδηγεί στην αναδιαμόρφωση της πολιτείας σε μια πιο διαδραστική, ανοιχτή και διαδικτυακή μορφή που θα εσωκλείει και τις παραδοσιακές αλλά και τις πιο πρόσφατες μορφές διαδικασιών δημόσιας πολιτικής (Chadwick, 2003). Η κυβέρνηση καθώς συνεχίζει να δομείται και να εξελίσσεται μαζί με την κοινωνία, επιδιώκει να δρα με τέτοιο τρόπο ώστε να ανταποκρίνεται στις σύγχρονες απαιτήσεις, οι οποίες επιζητούν μηχανισμούς διάδρασης και ευέλικτης πολιτικής.

Η εξέλιξη της τεχνολογίας με τη συνεχή ανάπτυξη και αναβάθμιση των υπηρεσιών των τηλεπικοινωνιών, του δικτύου ηλεκτρονικών υπολογιστών αλλά και του διαδικτύου συμβάλλει ώστε να υπάρχει ευρεία διάχυση της πληροφορίας χωρίς διακοπή στη ροή. Καθώς, λοιπόν, η τεχνολογία αποτελεί απαραίτητο στοιχείο της καθημερινότητας της ζωής του πολίτη, αναπόφευκτο είναι να ενσωματωθεί και στον δημόσιο τομέα, τις δημόσιες υπηρεσίες και του κράτους. Η δημόσια διοίκηση καλείται να εκσυγχρονιστεί σε τέτοιο βαθμό ώστε να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα και να προβεί στην αξιοποίηση των τεχνολογιών των πληροφοριών ώστε να χρησιμοποιεί

αυτές τόσο στα πλαίσια των εσωτερικών λειτουργιών της, όσο και για την βελτίωση του επιπέδου επικοινωνίας με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις (Finger & Pécoud, 2003). Οι τεχνολογίες ως εργαλείο της δημόσιας διοίκησης συντελούν ώστε να αντιμετωπιστούν κρατικά ζητήματα, να καλυφθούν ανάγκες των πολιτών, αλλά και να εφαρμοστούν όλα τα σύγχρονα μοντέλα της διοίκησης που ορίζει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η ηλεκτρονική διακυβέρνηση ορίζει πως θα πρέπει να υπάρχει εκσυγχρονισμός των λειτουργιών του κράτους και της δημόσιας διοίκησης, με την υποστήριξη και τη χρήση των τεχνολογιών της πληροφορικής. Ως βασικούς στόχους της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης τέθηκαν ο μετασχηματισμός των διαδικασιών, η αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών των δημόσιων φορέων που παρέχονται στους πολίτες, και εκτός από την ικανοποίηση των αναγκών των πολιτών επιδιώκεται και η ενεργή συμμετοχή αυτών κατά τη νομοθετική λειτουργία και τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Η σωστή διαχείριση αυτών των τεχνολογιών της πληροφορικής και του διαδικτύου οδηγεί σε αυτοματοποίηση των υπηρεσιών των δημόσιων φορέων που παρέχονται στους πολίτες, με αποτέλεσμα κάθε πολίτης να έχει τη δυνατότητα να διεκπεραιώσει τις υποχρεώσεις του από απόσταση, ανά πάσα στιγμή. Με την ηλεκτρονική διακυβέρνηση ενισχύονται οι δημοκρατικές διαδικασίες, καθώς επιτυγχάνεται αύξηση της διαφάνειας και ταυτόχρονα μείωση της διαφθοράς και επέρχεται ένα ασφαλές περιβάλλον συναλλαγών μεταξύ κράτους, πολιτείας και επιχειρήσεων (Γκούσκος, 2010).

Ο ΟΟΣΑ (Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης) ορίζει την ηλεκτρονική διακυβέρνηση ως *«ως η παροχή υπηρεσιών μέσω του Internet και άλλων δραστηριοτήτων που βασίζονται ή σχετίζονται με το Internet, όπως είναι οι ηλεκτρονικές διαβουλεύσεις»*, είτε ως *«η χρήση των ΤΠΕ στη δημόσια διοίκηση. Αν και η έμφαση της χρήσης των ΤΠΕ είναι γενικά στην παροχή υπηρεσιών και στις διαδικασίες, ο ευρύτερος ορισμός περιλαμβάνει την υποστήριξη όλων των διαστάσεων της δραστηριότητας της δημόσιας διοίκησης»*, αλλά και ως *«η δυνατότητα μετασχηματισμού της δημόσιας διοίκησης μέσω της χρήσης των ΤΠΕ ή ακόμη ο όρος αυτός μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τις νέες μορφές της δημόσιας διοίκησης που μπορούν να αναπτυχθούν βάσει των ΤΠΕ. Η διάσταση αυτή συνήθως συνδέεται με τη χρήση Internet»* (ΟΟΣΑ, 2003).

Αντίστοιχα η Ευρωπαϊκή Ένωση ορίζει πως η ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι *«η χρήση των τεχνολογιών των πληροφοριών και των επικοινωνιών (ΤΠΕ) στις δημόσιες*

διοικήσεις, σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές και νέες δεξιότητες του προσωπικού. Σκοπός είναι η βελτίωση των δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και η ενίσχυση των δημοκρατικών διαδικασιών και των διαδικασιών στήριξης των δημόσιων πολιτικών» (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006).

Ο όρος ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι η ελληνική απόδοση του όρου *electronic consultation*, περιλαμβάνοντας όλες εκείνες τις ψηφιακές εφαρμογές και υπηρεσίες που εξυπηρετούν κυβερνητικές λειτουργίες όπου εκφράζονται οι γνώμες των πολιτών. Οι λειτουργίες αυτές αναφέρονται στο επίπεδο της πολιτικής άσκησης, ανάλογα με την εντολή που έχει λάβει η δημόσια διοίκηση από την κυβέρνηση αλλά και ανάλογα με την εντολή που δίνει στην κυβέρνηση το εκλογικό σώμα, ώστε να εξυπηρετείται το εθνικό συμφέρον και να εκφράζεται η κοινωνική βούληση. Επίσης, αναφέρονται στο επίπεδο της απόφασης για την πολιτική κατεύθυνση, σύμφωνα πάντα με τις διαδικασίες που ισχύουν για τη δημοκρατική εκλογή (Γκούσκος, 2010).

Σε αυτές τις περιπτώσεις της διακυβέρνησης, βασικός παράγοντας είναι η έντονη παρουσία και η λειτουργία της γνώμης των πολιτών, την οποία εκφράζουν είτε μέσω των αντιπροσώπων τους, είτε μέσω της άμεσης διαβούλευσης και διατίθενται αυτές οι απόψεις προς εκτίμηση από τους κυβερνώντες. Σε επίπεδο ηλεκτρονικής διακυβέρνησης πραγματοποιούνται ψηφιακές υλοποιήσεις, μετασχηματισμοί και βελτιώσεις υπηρεσιών από την κυβέρνηση, με την προϋπόθεση να περιέχουν όλες τις κατάλληλες συνθήκες για την έκφραση της γνώμης των πολιτών για θέματα διοικητικού και πολιτικού χαρακτήρα.

Επομένως, δεν αναφέρεται ο όρος στην ηλεκτρονική διοίκηση (*electronic administration*) όπου απλά δημιουργούνται και υπάρχουν ψηφιακές διεκπεραιώσεις διοικητικών πράξεων, που σε άλλες συνθήκες θα απαιτούνταν φυσική παρουσία, αλλά αναφέρεται ο όρος στον δημόσιο έλεγχο αυτής της διοικητικής λειτουργίας. Στα πλαίσια της κυβερνητικής πολιτικής η ηλεκτρονική διακυβέρνηση δεν επικεντρώνεται μόνο στην ψηφιακή υλοποίηση διαδικασιών δημοκρατικής πολιτικής, όπως ορίζει ο όρος ηλεκτρονική δημοκρατία (*electronic democracy*), αλλά αναφέρεται στις ευρύτερες περιπτώσεις όπου συμμετέχουν οι πολίτες μέσω διαδικασιών διαμόρφωσης, συζήτησης, απόφασης και εξειδίκευσης δημόσιων πολιτικών, υπάρχει δηλαδή ηλεκτρονική συμμετοχή (*electronic participation*). Αυτές οι διαδικασίες μπορούν να αφορούν συμβουλευτικού τύπου παρεμβάσεις (*consultation*), όπου συμμετέχουν όσοι έχουν θεωρητικά το δικαίωμα να εκφράσουν άποψη λόγω εμπειρίας ή και λόγω έννομου συμφέροντος, είτε να αφορούν διαβουλεύσεις (*deliberation*) όπου έχουν το

δικαίωμα να συμμετέχουν όλα τα μέλη κάποιου σώματος, όπως το σώμα ενόρκων, βουλευτών ή και όλοι οι πολίτες. Το δικαίωμα αυτό τους παρέχεται συγκεκριμένα λόγω αυτής της ιδιότητάς τους και μπορούν να γνωμοδοτήσουν ανεξάρτητα από τα συμφέροντα, με τη γνώμη όλων να έχει την ίση βαρύτητα και όλοι έχουν ίσο δικαίωμα σχηματισμού αυτής. Αυτές οι διαδικασίες διαβούλευσης βρίσκονται στη βάση του δημοκρατικού πολιτεύματος και αποτελούν την πιο ενδιαφέρουσα συνιστώσα της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης (Katz & Rice, 2002).

Πρόκειται, επομένως, για έναν όρο που όπως φαίνεται επικεντρώνεται σε τρεις περιοχές, την τεχνολογική, την οργανωτική και την πολιτική. Κεντρικό στοιχείο και στις τρεις αυτές περιοχές αποτελούν οι ηλεκτρονικές κυβερνητικές υπηρεσίες και οι γενικότερες συνδιαλλαγές με τους πολίτες, όπως είναι οι υπηρεσίες υγείας, η εργασία, η ασφάλιση, αλλά και με τις επιχειρήσεις, όπως είναι οι στατιστικές υπηρεσίες, οι δημόσιες προμήθειες και τα περιβαλλοντικά θέματα. Τα οφέλη από την ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι ποικίλα, με σημαντικότερα αυτά της βελτίωσης της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας των διαδικασιών όπου εμπεριέχουν την αύξηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας της δημόσιας διοίκησης. Ακόμη με την ηλεκτρονική διακυβέρνηση μειώνεται το κόστος συναλλαγών, επιτυγχάνεται ο συντονισμός των δράσεων και η συνεργασία με τους πολίτες και τις επιχειρήσεις, μειώνεται αισθητά η γραφειοκρατία και επέρχεται τελικά ο εκδημοκρατισμός. Με τον όρο εκδημοκρατισμό, εννοείται η συμμετοχή των χρηστών στον σχεδιασμό και την παροχή δημόσιων υπηρεσιών, καθώς και η διάχυση της συνεργασίας ανοιχτού κώδικα σε δημόσιους οργανισμούς. Πρόκειται, δηλαδή, για την ενεργή δημοκρατική συμμετοχή και την πολιτική αποστασιοποίηση (Chadwick, 2003).

Για να λειτουργήσουν οι υπηρεσίες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης χρειάζεται να υπάρξει διαβάθμιση, ανάλογα με τον βαθμό ολοκλήρωσης των υπηρεσιών που παρέχονται, σε κάποια στάδια, τα οποία αποτυπώνουν το επίπεδο δυσκολίας και το επίπεδο τελειοποίησης των υπηρεσιών αυτών. Έτσι, αξιολογείται ουσιαστικά το επίπεδο ανάπτυξης της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία υπάρχουν πέντε βασικά στάδια εξέλιξης για την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. (Palvia & Sharma, 2007). Το πρώτο στάδιο είναι η πρωτογενής παρουσία (Emerging Presence). Αποτελεί το στάδιο της έναρξης, όπου θεσμοθετείται η τυπική παρουσία της κυβέρνησης σε μορφή online μέσω ανεξάρτητων κυβερνητικών ιστότοπων και λειτουργεί κατά κύριο λόγο ως βασική πηγή των κυβερνητικών πληροφοριών. Οι πληροφορίες αυτές δίνονται στο κοινό περιορισμένα,

σε επίπεδο ενημέρωσης και πρόκειται κυρίως για πληροφορίες επικοινωνίας. Όμως, δεν παρέχεται η δυνατότητα για online αμφίδρομη επικοινωνία ή συναλλαγές, υπάρχει δηλαδή στατική πληροφόρηση και παρέχεται γενική πληροφόρηση για κάθε δημόσιο φορέα ή οργανισμό. Το δεύτερο στάδιο είναι η ενισχυμένη παρουσία (Enhanced Presence). Στο στάδιο αυτό η ηλεκτρονική παρουσία της κυβέρνησης επεκτείνεται, καθώς αυξάνεται ο αριθμός των επίσημων ιστοσελίδων. Παρέχεται και πάλι πληροφόρηση γενικής φύσεως για τον κάθε φορέα ή οργανισμό δημοσίου με επιπλέον προσθήκες στο περιεχόμενο, το οποίο εμπλουτίζεται και με πιο εξειδικευμένες πληροφορίες και ανανεώνεται πιο συχνά. Παράδειγμα αυτής της ενισχυμένης παρουσίας αποτελούν οι διαθέσιμοι σύνδεσμοι για άλλους κυβερνητικούς ιστότοπους, δημοσιεύσεις, νομοθεσίες, ενημερωτικά φυλλάδια και άλλα χρήσιμα έγγραφα στα οποία δίνεται πρόσβαση στους χρήστες. Υπάρχουν, επίσης, διαθέσιμος χώρος για σχόλια, μηχανές αναζήτησης και η δυνατότητα επικοινωνίας μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (email). Το τρίτο στάδιο εξέλιξης της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι η διαδραστική παρουσία (Interactive Presence). Στο συγκεκριμένο στάδιο η κυβερνητική παρουσία στο διαδίκτυο είναι ιδιαίτερα διευρυμένη και παρέχεται πρόσβαση σε ένα αρκετά ευρύ περιβάλλον κρατικών οργανισμών και υπηρεσιών με ένα πιο εξελιγμένο επίπεδο αλληλεπίδρασης. Παραδείγματα για το συγκεκριμένο στάδιο αποτελούν οι δυνατότητες ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, δημοσίευσης μηνυμάτων και η δυνατότητα αναζήτησης πληροφοριών σε εξειδικευμένες βάσεις δεδομένων. Υπάρχουν και ειδικά διαμορφωμένες φόρμες όπου τις συμπληρώνουν οι χρήστες και τις αποστέλλουν ηλεκτρονικά. Το τέταρτο στάδιο είναι αυτό της παρουσίας συναλλαγών (Transactional Presence). Σε αυτό το στάδιο παρέχεται η δυνατότητα στους χρήστες να διενεργούν ηλεκτρονικά έναν μεγάλο αριθμό ολοκληρωμένων και ασφαλών συναλλαγών με τους κρατικούς φορείς και οργανισμούς και υπηρεσίες, όπως είναι η έκδοση διαβατηρίου, τα πιστοποιητικά γεννήσεως και θανάτου, οι online πληρωμές για άδειες, πρόστιμα, τέλη, λογαριασμούς και φόρους. Παρέχεται δηλαδή στον χρήστη η δυνατότητα να αντικαταστήσει πλήρως την αντίστοιχη παραδοσιακή υπηρεσία. Δημιουργούνται επίσης ασφαλείς ιστότοποι και κωδικοί χρηστών και παρέχονται και ψηφιακές υπογραφές ώστε να διευκολυνθεί περισσότερο η συνδιαλλαγή των πολιτών με το κράτος. Το τελευταίο και πέμπτο στάδιο, είναι αυτό της ενοποιημένης ή ολοκληρωμένης παρουσίας (fully integrated presence). Αποτελεί το πιο πρόσφατο και εξελιγμένο στάδιο όπου υπάρχει άμεση πρόσβαση σε όλες τις υπηρεσίες από μια ενιαία κυβερνητική διαδικτυακή πύλη, χωρίς

να υπάρχει διαφοροποίηση ανάμεσα στις κρατικές υπηρεσίες και ταυτόχρονα παρέχεται πλήρης ολοκλήρωση των ηλεκτρονικών υπηρεσιών σε όλο το εύρος των διοικητικών διαδικασιών (Palvia & Sharma, 2007).

Η ενεργός συμμετοχή των πολιτών με την έκφραση της γνώμης τους εξαρτάται από την ευχέρεια που τους δίνει η κρατική εξουσία με την ενεργοποίηση αυτής της δυνατότητας, αλλά και από τον βαθμό υποστήριξης και ελευθερίας με τον οποίο η συμμετοχή των πολιτών πραγματοποιείται. Για να υποστηριχτεί η δυνατότητα έκφρασης της γνώμης των πολιτών απαραίτητο είναι να υπάρχουν δύο καίριες προϋποθέσεις. Πρώτον, θα πρέπει να ενθαρρύνονται οι πολίτες προς αυτήν την κατεύθυνση ώστε να εκφράσουν τη γνώμη τους, διασφαλίζοντας ως κυβέρνηση πως θα υπάρχει σωστή χρήση των εκφρασμένων απόψεων με τέτοιο ώστε να έχει πολιτικό αντίκρυσμα. Κατά δεύτερον, θα πρέπει να παρέχονται στους πολίτες στοιχεία και πληροφορίες ώστε να μπορούν να αποκτούν ολοκληρωμένη άποψη, γνωρίζοντας όλα τα στοιχεία ώστε να τα επεξεργαστούν και να τα αναλύσουν. Για να ενδυναμωθεί η ποιότητα της ελευθερίας κατά την έκφραση γνώμης θα πρέπει να υπάρχει ισότητα ελευθερίας λόγου ανάμεσα στη δημόσια αρχή και τους πολίτες οι οποίοι ανταποκρίνονται στην απάντηση του ερωτήματος και του ζητήματος που θέτει η κυβέρνηση. Συνήθως, οι πολίτες δεν απαντούν συγκεκριμένα σε ένα ερώτημα, αλλά με την άποψή τους εκφράζουν παραμέτρους και ζητήματα που οι αρχές δεν έχουν υπολογίσει. Πολλές φορές συντάσσουν και νέα ερωτήματα στα οποία καλούνται να απαντήσουν οι δημόσιες αρχές και η ίδια η κυβέρνηση.

Για να εκφραστεί η γνώμη των πολιτών, είτε επιλέγουν ψηφιακά μέσα, είτε όχι, θα πρέπει να οριοθετηθεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο καλούνται οι πολίτες να εκφράσουν τη γνώμη τους, αφού η θεματολογία και τα ερωτήματα καθορίζονται από τη δημόσια αρχή. Αυτές οι προσπάθειες οριοθέτησης είναι και αυτές που συνιστούν έναν δημοκρατικό τρόπο διακυβέρνησης, καθώς ανεξάρτητα από το βαθμό του δημοκρατικού ελλείματος θα πρέπει πάντοτε στις δημοκρατικές κοινωνίες να δίνεται το δικαίωμα στους πολίτες να συζητήσουν για θέματα και ερωτήματα που μπορεί και να μην αποτελούν βασικές προτεραιότητες για την κυβέρνηση. Αυτή η προϋπόθεση, δηλαδή η δυνατότητα έκφρασης της γνώμης των πολιτών, ακόμα κι αν δεν αποτελεί κύριο μέλημα της κυβέρνησης είναι το πιο σημαντικό στοιχείο της ανοικτής και αποτελεσματικής διακυβέρνησης. Τα ψηφιακά μέσα που αξιοποιούνται κατά την ηλεκτρονική διακυβέρνηση θα πρέπει να ικανοποιούν αυτή τη συνθήκη. Κατά κύριο λόγο, αυτό επιτυγχάνεται ακόμα κι αν υπάρχει προβληματική επικοινωνία, καθώς

υποστηρίζεται έστω και με αδυναμίες η διατύπωση λόγου και η έκφραση γνώσης. Ακόμη, ένα σημαντικό προτέρημα των ψηφιακών μέσων για δημόσια διαβούλευση αποτελεί το γεγονός πως αποτυπώνουν επικοινωνιακά τον γραπτό και προφορικό λόγο και επιχειρούν να άρουν τους περιορισμούς που προκύπτουν λόγω προσβασιμότητας αλλά και λόγω διαφορετικών χωροχρονικών συντεταγμένων, οικονομικών δυνατοτήτων, γλωσσικού και πολιτιστικού υπόβαθρου και σωματικών δυσκολιών (Katz & Rice, 2002).

1.3.1 Σύγχρονα παραδείγματα ψηφιακών μέσων

Τα συλλογικά ψηφιακά μέσα επιλέχθηκαν ακόμα και στην απαρχή της τεχνολογικής ανάπτυξης, όπως ήταν το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκαν και νέα εργαλεία που αξιοποιήθηκαν από τους πολίτες για να εκφράσουν τη γνώμη τους και να εμπλακούν στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Σχετικά πρόσφατα άρχισαν να δημιουργούνται ψηφιακά μέσα δεύτερης γενιάς, που συνετέλεσαν ουσιαστικά στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση.

Παράδειγμα αποτελεί ο ιστοχώρος ePractice.eu όπου δημιουργήθηκε η κοινότητα συζήτησης Social computing for public services 2.0, στα πλαίσια του οποίου επιχειρείται να διαμορφωθεί μια νέα προοπτική προς την αξιοποίηση των νέων μέσων, ώστε να μετεξελιχθούν οι δημόσιες υπηρεσίες και να εφαρμοστούν υπηρεσίες που επιτρέπουν την έκφραση της κοινής γνώμης των πολιτών με συλλογικά ψηφιακά μέσα (Osimo, 2008).

Για την αναφορά προβλημάτων, ελέγχου και διαφάνειας της διοικητικής λειτουργίας δημιουργήθηκαν ιστοσελίδες και πλατφόρμες ειδικά για το σκοπό αυτό, όπου οι ενδιαφερόμενοι πολίτες ή και τουρίστες, μπορούν να αναφέρουν με ανάρτηση σημειώσεων και πολυμέσων, προβλήματα που αφορούν την πόλη. Τέτοιο παράδειγμα είναι το έργο Pin Project που αναπτύχθηκε από τη μη κυβερνητική οργάνωση Ινστιτούτο για την Οδική Ασφάλεια Πάνος Μυλωνάς. Σε ένα ψηφιακό γεωγραφικό υπόβαθρο των δρόμων της Αθήνας, παρέχεται στους πολίτες η δυνατότητα να επισημάνουν με ηλεκτρονικές καρφίτσες (pins) σημεία που έχουν κακοτεχνίες και άλλους κινδύνους. Οι επισημάνσεις αυτές επικυρώνονται από εθελοντές και συνεργάτες της οργάνωσης και του συγκεκριμένου έργου και στη συνέχεια προωθούνται στους αντίστοιχους αρμόδιους φορείς. Για τις απλές περιπτώσεις το ίδιο το έργο της μη κυβερνητικής οργάνωσης αναλαμβάνει να προβεί στην αναγκαία παρέμβαση (Γκούσκος, 2010).

Υπάρχουν επίσης, διαδικτυακοί ιστοχώροι ανοιχτοί σε καταγγελίες πολιτών για φαινόμενα διαφθοράς και καταχρήσεων σχετικά με τη διαχείριση ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων και τη συμπεριφορά ελεύθερων επαγγελματιών και δημοσίων υπαλλήλων. Παραδείγματα αυτών αποτελούν το Anti-Iop της Ουγγαρίας και το Anti-corruption της Βουλγαρίας. Σε αυτές τις περιπτώσεις γίνονται ανώνυμες καταγγελίες πολιτών για τα παραπάνω φαινόμενα και δεσμεύονται για τη διερεύνηση σε εύλογο χρονικό διάστημα (Γκούσκος, 2010).

Η σημαντικότερη ελληνική μορφή της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης είναι η υπηρεσία OpenGov.gr που ολοκληρώθηκε και άρχισε να λειτουργεί από τις αρχές του Οκτωβρίου του 2009. Μέσω της συγκεκριμένης υπηρεσίας τίθενται σε δημόσια διαβούλευση σχέδια κανονιστικών διατάξεων και προκηρύξεων. Δημοσιοποιούνται προσκλήσεις εκδήλωσης ενδιαφέροντος και προκηρύξεις θέσεων δημοσίων φορέων, καθώς και βιντεοσκοπημένα πρακτικά των συνεδριάσεων του Υπουργικού Συμβουλίου.

Ένα ακόμα παράδειγμα ψηφιακού μέσου ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αποτελεί και ο ιστοχώρος TheyWorkForYou του Ηνωμένου Βασιλείου. Ο συγκεκριμένος ιστοχώρος έχει αναπτυχθεί με στόχο να υπάρχει άμεση επικοινωνία των πολιτών του Ηνωμένου Βασιλείου με τα μέλη του Κοινοβουλίου. Μέσω αυτού, παρέχεται η δυνατότητα οι πολίτες να στέλνουν μηνύματα σε τοπικούς βουλευτές, να πληροφορηθούν για το χρονοδιάγραμμα των ομιλιών τους και να ενημερωθούν για τις ανάγκες της εκλογικής τους περιφέρειας. Παρέχεται επίσης αυτόματη διάχυση των ειδήσεων με θέματα σχετικά με τα ενδιαφέροντα και υπάρχουν και ευκαιρίες για εθελοντισμό (Γκούσκος, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗ ΣΧΕΔΙΩΝ ΝΟΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Στην Ελλάδα η δημόσια διαβούλευση διαμορφώθηκε κατά κύριο λόγο σε τρεις τομείς. Αυτοί είναι πρώτα, η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή, όπου οργανώθηκε και δομήθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να συμμετέχουν εκπρόσωποι διάφορων κοινωνικών και επαγγελματικών τάξεων κατά την επεξεργασία νομοσχεδίων ή άλλων κυβερνητικών αποφάσεων. Επίσης, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, με το Πρόγραμμα «Καλλικράτης» εισήχθησαν νέες προοπτικές για τη δημόσια διαβούλευση και οργανώθηκαν έτσι ώστε να ενισχύονται οι συμμετοχικές πολιτικές και

βελτιώθηκαν οι διαδικασίες αντιπροσώπευσης. Το τρίτο στοιχείο για τη διαμόρφωση της δημόσιας διαβούλευσης στην Ελλάδα αποτέλεσαν οι υπηρεσίες της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης, κυρίως με ιστοσελίδες και άλλες διαδικασίες, ώστε να αναπτυχθεί αρκετά αλλά και να συμμετέχουν περισσότεροι πολίτες κατά τις διαβουλεύσεις.

Τα δύο πρώτα στοιχεία (η Οικονομική και Κοινωνική επιτροπή και το πρόγραμμα Καλλικράτης) δεν επεξεργάζονται εκπαιδευτικά σχέδια νόμων, για τον λόγο αυτό η παρουσίασή τους στην παρούσα εργασία θα είναι σύντομη. Οι υπηρεσίες ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αναλύονται εκτενέστερα, με σκοπό να κατανοηθεί πώς η δημόσια διαβούλευση των Σχεδίων Νόμων λειτουργεί ως συμμετοχική πολιτική.

2.1 Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή Ελλάδος

Στην Ελλάδα θεσμοθετήθηκε και επιχειρήθηκε η δημόσια διαβούλευση με τη συμμετοχή εκπροσώπων διαφόρων κοινωνικών και επαγγελματικών τάξεων κατά τη διαδικασία επεξεργασίας νομοσχεδίων ή άλλων κυβερνητικών αποφάσεων μέσα από τη συγκρότηση της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (Ο.Κ.Ε).

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας ιδρύθηκε το 1994 (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος, 2021). Ως θεσμός είχε ως πρότυπο την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία στηρίζεται στον τριμερή διαχωρισμό των εκπροσωπούμενων συμφερόντων. Διαχωρίζεται επομένως, σε τρεις ομάδες, μία των εργοδοτών- επιχειρηματιών, μία των εργαζομένων, τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο τομέα, και μία των υπολοίπων κατηγοριών στην οποία εκπροσωπούνται οι αγρότες, οι ελεύθεροι επαγγελματίες, οι καταναλωτές, οι οργανώσεις προστασίας του περιβάλλοντος, οργανώσεις των ατόμων με αναπηρία και οργανώσεις για την ισότητα των δύο φύλων αλλά και η τοπική αυτοδιοίκηση (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος, 2021).

Η Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή επιτελεί γνωμοδοτικό έργο (Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος, 2021). Με τις προτάσεις της και τις γνωμοδοτήσεις της προσπαθεί και επιδιώκει το κοινωνικό όφελος ή την ελαχιστοποίηση των πιθανών παρενεργειών από την άσκηση των αποφάσεων της Κυβέρνησης ή της νομοθετικής εξουσίας. Της δίνεται η ευκαιρία να τοποθετηθεί σε μια σειρά από ζητήματα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, όπως είναι η κοινωνική ασφάλιση, η φτώχεια, η φορολογία, η ανάπτυξη, η ενέργεια, τα ανθρώπινα δικαιώματα και η προστασία του καταναλωτή.

2.2 Το πρόγραμμα «Καλλικράτης»

Σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο το πρόγραμμα «Καλλικράτης» συνετέλεσε ώστε να δοθεί νέα ώθηση στις διαδικασίες διαβούλευσης. Σε νόμο του 2010 εισήχθησαν νέοι θεσμοί ώστε να αναβαθμιστεί η δημοκρατική λειτουργία της αυτοδιοίκησης, τόσο με τον εμπλουτισμό των συμμετοχικών διαδικασιών, όπως είναι η διαβούλευση, όσο και με τη βελτίωση της αντιπροσώπευσης (Αιτιολογική Έκθεση, 2010).

Με τη θεσμοθέτηση του προγράμματος αυτού, εισήχθησαν οι θεσμοί της Δημοτικής Επιτροπής Διαβούλευσης, η δυνατότητα διαμόρφωσης συμμετοχικών προϋπολογισμών, η ίδρυση Συμβουλίου Ένταξης Μεταναστών, ο Συνήγορος του δημότη και η Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης, που έχει τα ίδια χαρακτηριστικά με τη Δημοτική Επιτροπή. Σε αυτή μετέχουν και οι Δήμαρχοι των Δήμων που ανήκουν στην Περιφέρεια.

Η Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης, χαρακτηριστικά της οποίας είναι ίδια και για την Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης, συγκροτείται στους δήμους με πληθυσμό μεγαλύτερο από πέντε χιλιάδες κατοίκους, με απόφαση από το δημοτικό συμβούλιο, η οποία λαμβάνεται εντός δύο μηνών από την εγκατάσταση των δημοτικών αρχών. Αποτελεί όργανο με συμβουλευτικές αρμοδιότητες και ακολουθεί τη θητεία των δημοτικών αρχών. Δημοτική επιτροπή διαβούλευσης μπορούν να συγκροτήσουν και δήμοι με μικρότερο πληθυσμό, αρκεί να το αποφασίσει το δημοτικό συμβούλιο. Τα μέλη της επιτροπής, όπως ορίζεται από τη νομοθεσία, είναι εκπρόσωποι φορέων την τοπικής κοινωνίας, όπως οι έμποροι τοπικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων, επιστημονικών συλλόγων και φορέων, τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών, των εργαζομένων στο δήμο και τα νομικά του πρόσωπα, των ενώσεων και των συλλόγων γονέων, των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων, των εθελοντικών οργανώσεων και των κινήσεων των πολιτών, άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών, των τοπικών συμβουλίων νέων και οι δημότες. Ο συνολικός αριθμός των μελών της δημοτικής επιτροπής, εκτός αν πρόκειται για δημοτική επιτροπή δημοτών, και εκτός του προέδρου, μπορεί να είναι από είκοσι πέντε έως πενήντα μέλη.

Απαραίτητο είναι κατά τη δημοτική επιτροπή διαβούλευσης να προεδρεύει ο πρόεδρος του δημοτικού συμβουλίου, συμμετέχοντας υποχρεωτικά ο δήμαρχος, οι αντιδήμαρχοι, οι πρόεδροι των νομικών προσώπων του δήμου, οι πρόεδροι των

συμβουλίων των κοινοτήτων του δήμου, οι πρόεδροι των κοινοτήτων του δήμου έως τριακοσίων κατοίκων, καθώς και εκπρόσωποι των τοπικών οργανώσεων των πολιτικών κομμάτων και οι επικεφαλής των δημοτικών παρατάξεων που εκπροσωπούνται στο δημοτικό συμβούλιο, χωρίς όμως όλοι αυτοί να έχουν δικαίωμα ψήφου. Κατά περίπτωση, μπορεί να καλούνται και εκπρόσωποι αρμόδιων κρατικών αρχών (Νόμος 3852/2010).

Με νέα τροποποίηση του νόμου, από το 2018, ορίστηκε πως η δημοτική επιτροπή γνωμοδοτεί στο δημοτικό συμβούλιο σχετικά με τα αναπτυξιακά προγράμματα και τα προγράμματα δράσης του δήμου, το επιχειρησιακό και το τεχνικό πρόγραμμα του δήμου, γνωμοδοτεί για θέματα γενικότερου τοπικού ενδιαφέροντος που παραπέμπονται σε αυτή από το δημοτικό συμβούλιο ή τον δήμαρχο, εξετάζει τοπικά προβλήματα και τις αναπτυξιακές δυνατότητες του δήμου και διατυπώνει γνώμη για την επίλυση των προβλημάτων και την αξιοποίηση των δυνατοτήτων αυτών. Επίσης, μπορεί να διατυπώνει παρατηρήσεις επί του περιεχομένου των αποφάσεων κανονιστικού χαρακτήρα. Ακόμη, μετά από ηλεκτρονική διαβούλευση με τους πολίτες, που δεν αποκλείεται να πραγματοποιείται παράλληλα με τη δημοτική επιτροπή, οι προτάσεις συγκεντρώνονται και συστηματοποιούνται από τις αρμόδιες υπηρεσίες του δήμου και παρουσιάζονται από τον πρόεδρο της δημοτικής επιτροπής διαβούλευσης. Επίσης, μπορεί να εισηγείται στο δημοτικό συμβούλιο τη διεξαγωγή δημοτικού δημοψηφίσματος ή και να διατυπώνει απλή γνώμη επί του προσχεδίου του προϋπολογισμού (Νόμος 3852/2010).

2.3 Η Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση στην Ελλάδα

Η ανάπτυξη των Τεχνολογιών Πληροφοριών και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) που ήταν ραγδαία, αλλά και η ευχέρεια της χρήσης του διαδικτύου συνέβαλαν σημαντικά στη δημιουργία νέων εργαλείων ανοιχτής, δημόσιας συμμετοχής και διαβούλευσης, που με τη σειρά τους αυξάνουν τις δυνατότητες πληροφόρησης και προωθούν έντονα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, αλλά και σε πολλά θεματικά επίπεδα την αμφίδρομη επικοινωνία της δημόσιας διοίκησης με την κοινωνία των πολιτών.

Πρώτα με τη διαδικτυακή πύλη της «ανοικτής διακυβέρνησης» (<http://www.opengov.gr/>) δημιουργήθηκε το 2009 και είχε ως στόχο οι πολίτες να αποκτήσουν οι πολίτες πρόσβαση στις κυβερνητικές πολιτικές, να εκφράζουν τις απόψεις τους, τις προτάσεις τους γι' αυτές τις κυβερνητικές πολιτικές και να

συμβάλλουν στη διαβούλευση των προς κατάθεση νομοσχεδίων ή σχεδίων πράξεων και αποφάσεων της κυβέρνησης.

Αντίστοιχα, το πρόγραμμα «Διαύγεια», επιχειρεί να δημιουργήσει όλες τις καταστάσεις ώστε να υπάρξει πλήρης δημοσιότητα σε όλες τις αποφάσεις των κυβερνητικών οργάνων, της διοίκησης στο διαδίκτυο αλλά και να εξασφαλιστεί η λογοδοσία τους. Απαραίτητο είναι, όπως ορίζει ο νόμος για να παρθεί μια απόφαση πρώτα να αναρτηθεί στη «Διαύγεια». (ν. 3861/2010)

Η ηλεκτρονική διαβούλευση για να επιτελεστεί σωστά, θα πρέπει υπάρξει σύνδεση της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης με την ηλεκτρονική δημοκρατία και να εκμεταλλευτούν στο έπακρο, για δημοκρατικούς σκοπούς οι δυνατότητες των Τεχνολογιών της Πληροφορικής και της Επικοινωνίας. Με τον τρόπο αυτό, οι πολίτες όχι μόνο θα πληρώνουν ηλεκτρονικά τους φόρους τους, αλλά θα συμμετέχουν και σε ενεργό ηλεκτρονικό διάλογο για το πώς αυτοί οι φόροι δαπανούνται (Κόκκιας, 2019).

Στη συνέχεια, θα δούμε τη διαδικτυακή πύλη της ανοιχτής διακυβέρνησης, αλλά και το πρόγραμμα «Διαύγεια» και πώς αυτές οι μέθοδοι λειτουργούν στα πλαίσια της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης.

Τα νέα μοντέλα δημόσιας διοίκησης προσανατολίζονται ολοένα και περισσότερο προς την ηλεκτρονική διακυβέρνηση. Η διαύγεια αποτελεί πλέον προαπαιτούμενο για τη λήψη αποφάσεων. Βασίζεται στις γνώσεις που κατέχει ο δήμος για πληροφορίες που αφορούν τον δημόσιο τομέα και έχει ως συνέπεια το γεγονός αυτό να αποκαλύπτεται το τι υπάρχει εντός των δημόσιων υπηρεσιών (Cerrillo-i-Martínez, 2011). Η διαύγεια είναι ένας θεσμός που κάνει προσβάσιμη την πληροφορία σχετικά με τον δημόσιο τομέα και επιτρέπει με τον τρόπο αυτό τον δημοκρατικό έλεγχο των δημόσιων υπηρεσιών. Απαραίτητο για να υπάρχει η δυνατότητα αξιοποίησης όλων των θετικών στοιχείων της διαύγειας κατά την ηλεκτρονική διακυβέρνηση είναι να αξιοποιούνται τόσο οι συνθήκες για γενική πρόσβαση στην τεχνολογία, όσο και να υπάρχει το απαραίτητο θεσμικό και οργανωτικό πλαίσιο. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξει και βελτίωση στις συνθήκες που επικρατούν κατά τη διάχυση των πληροφοριών του δημοσίου τομέα, μέσω των ηλεκτρονικών μέσων (Cerrillo-i-Martínez, 2011).

Όπως αναφέρεται στην επίσημη ιστοσελίδα της Διαύγειας (<https://diavgeia.gov.gr/>), καθιερώθηκε το πρόγραμμα, όπου σύμφωνα με τον νόμο 3861/2010, «στοχεύει στην επίτευξη της μέγιστης δυνατής δημοσιότητας της κυβερνητικής πολιτικής και της διοικητικής δραστηριότητας, τη διασφάλιση της

διαφάνειας και την εμπέδωση της υπευθυνότητας και της λογοδοσίας από την πλευρά των φορέων άσκησης της δημόσιας εξουσίας».

Από την Οκτώβριο που δημιουργήθηκε, αναρτώνται σε ένα σημείο στο διαδίκτυο, την ιστοσελίδα της Διαύγειας δηλαδή, όλες οι αποφάσεις πράξεων των κυβερνητικών και διοικητικών οργάνων, λαμβάνοντας ειδική μέριμνα για τις πράξεις που αφορούν συγκεκριμένα την εθνική άμυνα και τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα.

Με βάση τα στοιχεία που προκύπτουν από την επίσημη ιστοσελίδα (μέχρι τώρα), είναι ενταγμένοι 5.146 φορείς του στενού και ευρύτερου δημοσίου τομέα και των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης Α και Β βαθμού, ενώ έχουν αναρτηθεί περισσότερες από 49.500.000 πράξεις, στατιστικά που διαρκώς αυξάνονται.

Το πρόγραμμα Διαύγεια έχει ως αντικείμενο την υποχρέωση ανάρτησης στο διαδίκτυο, καθώς και τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για τη διασφάλιση της ευρύτατης δημοσίευσης όλων εκείνων των πληροφοριών που αφορούν τον δημόσιο τομέα και ειδικότερα των πράξεων, προεδρικών διαταγμάτων, νόμων και αποφάσεων που εκδίδονται από τον Πρωθυπουργό, τα συλλογικά κυβερνητικά όργανα και το Υπουργικό Συμβούλιο, τους Υπουργούς, τους Αναπληρωτές Υπουργούς, τους Υφυπουργούς, τους Ειδικούς Γραμματείς των Υπουργείων, τους Γενικούς Γραμματείς των Υπουργείων και των Περιφερειών, τα όργανα διοίκησης νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, το Νομικό Συμβούλιο του κράτους, τις ανεξάρτητες και ρυθμιστικές διοικητικές αρχές, τα όργανα διοίκησης φορέων του ευρύτερου δημοσίου τομέα ανά περίπτωση, καθώς και από τα όργανα των φορέων των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης όλων των βαθμίδων (Νόμος 3861/2010).

Η διαδικτυακή πύλη της ανοιχτής διακυβέρνησης, με επίσημη ιστοσελίδα το <http://www.opengov.gr/home/>, επιχειρεί να συμπεριλάβει την τεχνολογική ανάπτυξη στην υποστήριξη του πολιτικού συστήματος στην προσπάθειά του να εκπληρώσει τις βασικές προτεραιότητες, όπως είναι η διαβούλευση, η διαφάνεια, η συνεργασία, η συμμετοχή, μέσω της χρήσης των τεχνολογιών της Πληροφορικής και των Επικοινωνιών. Η πλατφόρμα υποστηρίζει δύο βασικές πρωτοβουλίες, όπου και οι δύο πραγματοποιούνται διαδικτυακά, με πρώτη αυτή με την ανοιχτή πρόσκληση για προσλήψεις υπαλλήλων δημόσιας διοίκησης, των οποίων οι διαθέσιμες θέσεις θα υπάρχουν δημόσια αναρτημένες διαδικτυακά και οι υποψήφιοι μπορούν να υποβάλλουν τις αιτήσεις τους μέσω της συγκεκριμένης πλατφόρμας. Ως δεύτερη πρωτοβουλία, εμφανίζεται η ηλεκτρονική διακυβέρνηση, όπου ένα προσχέδιο των νομοσχεδίων ή των κυβερνητικών πολιτικών αναρτάται στην πλατφόρμα και τίθενται

στην ευχέρεια του κοινού, για επικοινωνία και διάλογο, τόσο μεταξύ των απλών πολιτών και των επιχειρήσεων, όσο και των οργανισμών, ώστε να υπάρχει συζήτηση για τα θέματα αυτά, πριν από την επικύρωσή τους και τη νομιμοποίησή τους από το Ελληνικό Κοινοβούλιο (Somarakis & Stratigea, 2014).

Η διαδικτυακή πύλη “opengon” σχηματίστηκε για να υποστηρίζει την πραγματοποίηση της δημόσιας ηλεκτρονικής διαβούλευσης, η οποία συντελείται μέσω τεσσάρων σταδίων. Αρχικά, γίνεται η προετοιμασία της δημόσιας διαβούλευσης, καθώς προεργάζονται τα δημόσια υπουργεία και οι φορείς που εμπλέκονται στη διαδικασία και αυτό που επιχειρείται είναι η ανάθεση ατόμων ή ομάδες ατόμων υπεύθυνους για τη διαβούλευση, ο ορισμός ομάδων διαχειριστών που είναι εξειδικευμένοι για την αντιμετώπιση προβλημάτων και θεμάτων που προκύπτουν κατά τη συμμετοχική αυτή πολιτική, και η προετοιμασία του προσχέδιου του νομοσχεδίου ή της πολιτικής απόφασης αλλά και των επιπρόσθετων υλικών που θα βοηθήσουν τη διαδικασία της ηλεκτρονικής διαβούλευσης. Επίσης, γίνεται μια προεργασία από το εθνικό κέντρο δημόσιας διοίκησης και ανάπτυξης αλλά και της τοπικής αυτοδιοίκησης, και γίνονται όλα τα απαραίτητα για να οριστούν οι υπεύθυνοι για την παροχή και το σχηματισμό της τεχνικής υποστήριξης, ώστε να δομηθεί μια αξιοπρεπής ιστοσελίδα, να οργανωθούν οι τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τέτοιο τρόπο που θα βοηθά τη συμμετοχική διαδικασία και θα αναρτά επικαιροποιημένα το υλικό της διαβούλευσης, αλλά και θα ενεργοποιεί ή θα απενεργοποιεί τις διαδικασίες διαβούλευσης. Στο δεύτερο στάδιο, υλοποιείται η ηλεκτρονική διαβούλευση. Κατά τη διαδικασία αυτή, ξεκινά η συμμετοχική διαδικασία για ένα προκαθορισμένο χρονικό διάστημα, κατά τη διάρκεια του οποίου η ομάδα των διαχειριστών είναι υπεύθυνοι για την αντιμετώπιση προβλημάτων που ανακύπτουν σε καθημερινή βάση, όπως οι ερωτήσεις των συμμετεχόντων, η αντιμετώπιση της κατηγοριοποίησης κατά προτεραιότητα των σχολίων που αναρτώνται. Στη διάρκεια του τρίτου σταδίου της ηλεκτρονικής διαβούλευσης, συγκεντρώνονται τα σχόλια που αναρτήθηκαν στην ηλεκτρονική πλατφόρμα. Στη συνέχεια αξιολογούνται και η διαδικασία με την οποία πραγματοποιήθηκε η ηλεκτρονική διαβούλευση, αλλά και τα αποτελέσματα αυτής, τα οποία συγκεντρώνονται και σχηματίζουν την τελική αναφορά της διαβούλευσης. Στο τέταρτο και τελευταίο στάδιο, παράγεται η απόφαση, αναφορά και όλη η διαδικασία της διαβούλευσης ολοκληρώνεται με τη δημοσιοποίηση μιας συγκεκριμένης πολιτικής απόφασης, μαζί με την αναφορά που προέκυψε από τη διαβούλευση (Somarakis & Stratigea, 2014).

Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που προκύπτουν από την ιστοσελίδα της διαδικτυακής πύλης, έχουν πραγματοποιηθεί 1.025 συνολικά διαβουλεύσεις και έχουν αναρτηθεί 311.695 σχόλια σε αυτές (opengov.gr).

Γενικά διαφαίνεται πως ο διαδικτυακός τόπος αυτής της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης αποτελεί μια έντονη προσπάθεια για διάλογο και για συμμετοχή των πολιτών στις διάφορες πολιτικές διεργασίες, είτε αυτές αναφέρονται σε σχέδια νόμου είτε στη γενικότερη διαδικασία λήψης πολιτικών αποφάσεων. Αξιοποιούνται όλες οι δυνατότητες της άμεσης ενημέρωσης, του διαλόγου και της συνδιαλλαγής που προσφέρουν οι τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας και κυρίως με τη χρήση του διαδικτύου αλλά και των εφαρμογών κοινωνικής δικτύωσης γίνεται προσπάθεια για τη βελτίωση της επικοινωνιακής σχέσης της κυβέρνησης με τους πολίτες. Για την καλύτερη αξιοποίηση όλων αυτών των δυνατοτήτων απαραίτητο είναι να υπάρχουν οι στοιχειώδεις δεξιότητες για τη χρήση των ηλεκτρονικών υπολογιστών αλλά και της απαραίτητης συνδεσιμότητας. Σημαντικό είναι, επίσης, να υπάρχει σε όλο αυτό το εγχείρημα σωστή διαχείριση και επεξεργασία των δεδομένων που προκύπτουν κατά τον διάλογο που υλοποιείται στα πλαίσια της ηλεκτρονικής διαβούλευσης, κάτι που είναι σαφώς πολύ περίπλοκο (Ρήγου, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΝΟΜΩΝ- ΈΡΕΥΝΑ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΥ ΚΑΙ ΑΝΤΙΑΛΗΨΕΩΝ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΑΒΟΥΛΕΥΣΗΣ

3.1 Παράδειγμα εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων

Τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων στη χώρα ποικίλουν, περιλαμβάνοντας αλλαγές που απευθύνονται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, αλλά και στο εργασιακό περιβάλλον των υπαλλήλων. Τα εν λόγω σχέδια νόμων, όπως και όλα τα σχέδια νόμων, τίθενται σε διαβούλευση μέσω της ιστοσελίδας opengov.gr.

Κατά τη νομοπαρασκευαστική διαδικασία τα σχέδια νόμων συντάσσονται από τους νομοθέτες και στη συνέχεια τίθενται σε δημόσια διαβούλευση, για ένα χρονικό διάστημα όχι πέραν των πέντε εβδομάδων, όπου καλούνται όλοι οι πολίτες να εκφράσουν την άποψή τους για το περιεχόμενο των νόμων και να σχολιάσουν τα άρθρα. Από τη στιγμή που ολοκληρωθεί αυτή η διαδικασία, συντάσσεται έκθεση της δημόσιας διαβούλευσης, όπου μαζί με το αρχικό σχέδιο νόμου κατατίθεται στην αρμόδια επιτροπή της Βουλής, όπου με την ολοκλήρωση της συζήτησης στις επιτροπές

αυτές το νομοσχέδιο είναι πλέον έτοιμο για ψήφιση στη Βουλή των Ελλήνων. Η πληθώρα των εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων καθιστά αδύνατη την παρουσίαση όλων στα πλαίσια της παρούσας εργασίας, για τον λόγο αυτό θα επικεντρωθούμε στα πιο πρόσφατα και σε αυτά που επηρέασαν περισσότερο τους εκπαιδευτικούς της χώρας στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το πιο πρόσφατο εκπαιδευτικό σχέδιο νόμου που έχει τεθεί σε δημόσια διαβούλευση και έχει ολοκληρωθεί αυτή είναι αυτό με τίτλο «Αναβάθμιση του σχολείου, ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών και άλλες διατάξεις», το οποίο αναρτήθηκε στις 30/6/2021 και ολοκληρώθηκε η διαβούλευσή του στις 14/7/2021. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία που αντλήθηκαν από την έκθεση διαβούλευσης συμμετείχαν 997 πολίτες και υποβλήθηκαν 1.540 σχόλια επί των άρθρων (opengov.gr). Το εν λόγω σχέδιο νόμου περιλάμβανε ρυθμίσεις όπως: *ίδρυση θέσεων στελεχών με αμιγώς παιδαγωγικό χαρακτήρα, ο εξορθολογισμός της διαδικασίας επιλογής στελεχών και η ουσιαστική συμβολή των στελεχών αυτών τόσο στην επιμόρφωση όσο και στην αξιολόγηση των εκπαιδευτικών, η διαμορφωτική αξιολόγηση εκπαιδευτικών και στελεχών εκπαίδευσης, καθώς και η παροχή αυτονομίας στις σχολικές μονάδες.*

Διαφαίνεται, λοιπόν, με βάση του αριθμού των σχολίων ένα έντονο ενδιαφέρον των πολιτών για τις αξιολογούμενες ρυθμίσεις, καθώς η συμμετοχή ήταν αρκετά μεγάλη. Ο αντίκτυπος αυτής της συμμετοχής ήταν να αξιολογηθούν εκ νέου κάποιες διατάξεις, όπως αυτή που αφορούσε την κατανομή των μαθητών σε τμήματα, ενώ πολλά σχόλια δεν υιοθετήθηκαν λόγω του ότι θα τροποποιούσε τους στόχους και τις βασικές αρχές της προς θέσπιση αξιολόγησης.

Ένα ακόμα παράδειγμα αποτελεί το σχέδιο νόμου «Αναβάθμιση του Σχολείου και άλλες διατάξεις», το οποίο αναρτήθηκε στις 22/4/2020 και ήταν διαθέσιμο έως τις 6/5/2020. Οι τροποποιήσεις που αναρτώνται αναφέρονται σε αλλαγές στο πρόγραμμα του σχολείου, με εισαγωγή των εργαστηρίων δεξιοτήτων, έναρξη διδασκαλίας αγγλικών από το νηπιαγωγείο, εισαγωγή τράπεζας θεμάτων, εφαρμογή διετούς διάρκειας πινάκων κατανομής εκπαιδευτικών και νέο πλαίσιο για τις μετεγγραφές των φοιτητών. Το εν λόγω σχέδιο νόμου δεν αναφέρει στην έκθεση διαβούλευσης ποιες διατάξεις θα διαφοροποιηθούν ή θα επαναξιολογηθούν, αλλά υπήρξαν 14.716 σχόλια επί της διαβούλευσης των άρθρων του, σε συνολικό αριθμό 79.529 σχολίων σε όλες τις διαβουλεύσεις που είναι αναρτημένες στη συγκεκριμένη ιστοσελίδα. Ξεκάθαρο είναι επομένως το ενδιαφέρον των πολιτών για τα εκπαιδευτικά θέματα και της έντονης προσπάθειάς τους να εκφράσουν με αυτόν τον τρόπο τη γνώμη τους για τα

συγκεκριμένα θέματα. Παρόλα τα σχόλια, η πληθώρα των διατάξεων αυτών εισήχθησαν και στο τελικό σχέδιο νόμου που κατατέθηκε στη βουλή προς ψήφιση (Βουλή των Ελλήνων).

3.2 Αντίκτυπος δημόσιας διαβούλευσης και αντιλήψεις πολιτών

Τα σχέδια νόμων που αναρτώνται και υφίστανται δημόσια διαβούλευση ποικίλλουν, γεγονός που επηρεάζει και τον αντίκτυπο που έχουν στο ευρύ κοινό, καθιστώντας πολλές φορές σχετικά μικρό το εύρος των συμμετεχόντων στη δράση της διαβούλευσης. Έχουν διεξαχθεί αρκετές έρευνες που στοχεύουν στην ανάλυση του αντικτύπου της δημόσιας διαβούλευσης, ώστε να διερευνηθεί εάν ωθεί σε πιο ευνοϊκές για τον λαό ρυθμίσεις του νόμου. Πρόσφατη έρευνα για τα ελληνικά δεδομένα, αναγνώρισε πως η δημόσια διαβούλευση μπορεί να παρέχει στην κυβέρνηση πληροφορίες για τις προτάσεις των πολιτών και να δώσουν σαφείς οδηγίες για το προς ποια κατεύθυνση επιθυμούν να κινηθεί η πολιτεία. Στην έρευνά τους αξιοποίησαν ειδικούς αλγόριθμους ώστε να αξιολογήσουν τον πλούτο των πληροφοριών που αντλούνται από τη δημόσια διαβούλευση, ώστε η κυβέρνηση να έχει τη δυνατότητα της ακριβούς κατανόησης των απόψεων των πολιτών και των πεποιθήσεών τους απέναντι στις κυβερνητικές πολιτικές. Στην έρευνά τους κατηγοριοποίησαν τα σχόλια από τη δημόσια διαβούλευση, δημιουργώντας έτσι ομάδες με παραπλήσιες απόψεις και αντιλήψεις και αναγνώρισε συμπεριφορικά μοτίβα πληθυσμών που χρησιμοποιούν τη δημόσια διαβούλευση σχεδίων νόμων. Καταλήγουν πως είναι συνήθως συγκεκριμένες οι ομάδες των πληθυσμών που εμπλέκονται στην εν λόγω διαδικασία, γεγονός που όπως λένε θα πρέπει να αλλάξει. Είναι βέβαιο, τονίζουν πως για την εξασφάλιση της επιτυχίας της δημόσιας διαβούλευσης είναι απαραίτητο να εμπεριέχονται απόψεις από όσο το δυνατόν περισσότερες ομάδες πολιτών (Manga et al., 2021).

Σε άλλη έρευνα, εύρημά της αποτελεί το γεγονός πως η δημόσια διαβούλευση δεν θα πρέπει να αξιοποιείται μόνο από συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, πως θα πρέπει να γίνει γνωστό πως μέσω αυτής της συμμετοχικής δράσης η δημοκρατία μπορεί να είναι πιο αξιοκρατική και δίκαιη για όλους τους πολίτες και όχι μόνο για όσους συμμετέχουν στις διαβουλεύσεις. Είναι δεδομένο πως συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων δεν είναι εξοικειωμένοι με αυτές τις ενέργειες, αλλά ένα τέτοιο γεγονός συντελεί ώστε οι κυβερνήσεις και τα πολιτικά αποτελέσματα να λειτουργούν εις βάρος τους (Jollymore, McFarlane & Harris, 2018). Όπως τονίζουν οι συγγραφείς πολλοί πολίτες αμφισβητούν την επίδραση της δημόσιας διαβούλευσης, επιλέγοντας να μη

λάβουν μέρος στις διαδικασίες, αφήνοντας την κυβέρνηση να δράσει κατά το δοκούν και να επιλέξει τις νομοθετικές ρυθμίσεις που θα ευνοήσουν την ίδια και τους λίγους που θα ακολουθήσουν τη διαδικασία της διαβούλευσης.

Οι πολίτες φαίνεται να είναι ενήμεροι για τη διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης, αλλά η εμπιστοσύνη που δείχνουν σε αυτήν φθίνει ανάλογα με το μορφωτικό επίπεδο και τις γενικότερες αντιλήψεις για την πολιτική κατάσταση της χώρας, καθώς όσοι έχουν υψηλότερη μόρφωση αμφισβητούν πιο εύκολα την αποτελεσματικότητα της κυβέρνησης, αλλά και της δημόσιας διαβούλευσης. Σε χώρες όπως η Κροατία στην οποία υπάγεται η συγκεκριμένη έρευνα διαφαίνεται πως οι συμμετέχοντες έχουν πολύ χαμηλά ποσοστά ικανοποίησης από τη δημόσια διαβούλευση, γεγονός που οδηγεί σε απογοήτευση και απομάκρυνση από τη διαδικασία μεταγενέστερα. Αντίθετα, μέσω των ευρημάτων τους όρισαν πως σε περίπτωση θετικού αρχικού αποτελέσματος είναι πιο πιθανό να προχωρήσουν σε ενασχόληση με νέα δημόσια διαβούλευση, καθώς και να αναπτύξουν αίσθημα εμπιστοσύνης προς την κυβέρνηση (Đurman, Musa & Korčić, 2022). Αντίστοιχα ήταν και τα ευρήματα του Abelson και των συνεργατών του, όπου σε έρευνα που διεξήγαγαν ανάμεσα σε 99 άτομα, βρήκαν πως θα πρέπει να υπάρχει σύμπνοια απόψεων και κατευθύνσεων πολιτών και κυβερνώντων, για να είναι πιο εύκολα εφαρμόσιμη μια πολιτική (Abelson et al., 2004).

Γεγονός είναι πως πολλοί πολίτες δεν εκφράζουν έντονο ενδιαφέρον για συμμετοχή στις δημόσιες διαβουλεύσεις, αλλά επιλέγουν να δέχονται σιωπηλά και παθητικά τους νέους νόμους. Μια τέτοια κατάσταση αναδεικνύει και η επόμενη έρευνα, όπου ερωτώμενοι 422 πολίτες αν συμμετέχουν σε δημόσιες διαβουλεύσεις, απάντησαν πως τους είναι προτιμότερο να κάνουν σχόλια για την πολιτική ζωή σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, παρά σε σχέδια νόμων που τίθενται σε διαβούλευση. Όπως τονίζουν οι συγγραφείς, ενώ η υπηρεσία open.gov.gr είναι ανοιχτή τα τελευταία δώδεκα χρόνια, από τη στιγμή που πραγματοποιήθηκε η εν λόγω έρευνα, οι πολίτες δεν είναι εξοικειωμένοι με αυτήν και δεν παρακολουθούν στενά τις εξελίξεις (Kalogiros & Tsourela, 2021).

Από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση γίνεται ξεκάθαρο πως οι αντιλήψεις σχετικά με την αποτελεσματικότητα των δημοσίων διαβουλεύσεων ποικίλουν. Υπάρχουν περιπτώσεις σχεδίων νόμων που τροποποιήθηκαν μετά από αλληπάλληλα σχόλια χρηστών, αλλά και περιπτώσεις όπου κάτι τέτοιο δεν κατέστη πραγματοποιήσιμο από τις κυβερνήσεις. Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, θα πρέπει οι

ομάδες ενδιαφερομένων για κάθε σχέδιο νόμου να καθιστούν αισθητή την παρουσία τους αν επιθυμούν το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα. Τονίστηκε, με βάση έρευνες που διεξήχθησαν πως είναι απαραίτητη η κοινοποίηση της δημόσιας διαβούλευσης σε όσο το δυνατόν περισσότερο κόσμο ώστε να επιτευχθεί η κατά το μέγιστο συμμετοχή των πολιτών.

Με βάση όλα τα παραπάνω διαφαίνεται πως υπάρχει έλλειψη έρευνας αντιλήψεων σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση και πως είναι ασαφές ακόμα το πλήθος των πολιτών που συμμετέχουν σε αυτήν. Επίσης, κρίνεται αναγκαίο ακόμα από έρευνες, να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι πολίτες, αλλά και να είναι ανομοιογενής ο πληθυσμός αυτός, ώστε να ακούγεται ένα μεγάλο εύρος απόψεων. Για τον λόγο αυτό, σκοπός της παρούσας έρευνας είναι να διερευνήσει τις αντιλήψεις και το ποσοστό συμμετοχής των εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων.

Πιο συγκεκριμένα θα ελεγχθεί αν:

1. οι εκπαιδευτικοί είναι ενήμεροι για την έννοια και τη χρήση της δημόσιας διαβούλευσης
2. Συμμετέχουν στη δημόσια διαβούλευση διατάξεων και σχεδίων νόμων που τους αφορούν
3. Πιστεύουν πως με τη δημόσια διαβούλευση μπορεί να επέλθει αλλαγή σε ένα σχέδιο νόμου ή στις διατάξεις αυτού.

Με την παρούσα έρευνα επιχειρείται μια αναγνώριση της γνωστοποίησης της δημόσιας διαβούλευσης που υπάρχει στον εκπαιδευτικό κλάδο, στην αναζήτηση της συμμετοχής των εκπαιδευτικών και στη μελέτη των απόψεών τους για τη σημασία που αποδίδουν σε αυτήν. Ο κλάδος της εκπαίδευσης έχει αρκετές τροποποιήσεις και αλληπάλληλα σχέδια νόμων οπότε κρίνεται αναγκαίο όλοι οι συμμετέχοντες και οι εργαζόμενοι σε αυτήν να είναι ενημερωμένοι. Είναι επομένως σημαντικό να αναγνωριστεί αν πέρα από την παθητική γνώση των νέων διατάξεων, αν οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν με δημοκρατικά μέσα, όπως είναι η δημόσια διαβούλευση να τροποποιήσουν τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων προς βελτίωση και κάλυψη των δικών τους καθημερινών αναγκών.

ΜΕΡΟΣ Β' ΕΥΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

1.1 Συμμετέχοντες

Το πλήθος του δείγματος αποτελείται από εργαζόμενους στην εκπαίδευση στην Ελλάδα. Στη συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε δειγματοληψία που δεν είναι πιθανοτήτων, καθώς δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε την πιθανότητα ότι κάθε άτομο (ή άλλη μονάδα στην οποία βασίζεται στην έρευνα) θα περιληφθεί στο δείγμα. Συγκεκριμένα πραγματοποιήθηκε δειγματοληψία κρίσεως (ή αλλιώς σκόπιμη δειγματοληψία), όπου επιλέχθηκαν άτομα που σύμφωνα φαινομενικά είναι πιο αντιπροσωπευτικά. Η επιλογή, βέβαια, είναι πρόχειρη και η έρευνα στερείται επιστημονικής εγκυρότητας. Η διαδικασία ολοκληρώθηκε όταν συγκεντρώθηκε το απαιτούμενο μέγεθος δείγματος (Robson, 1993). Κάτι τέτοιο οδηγεί σε μη αξιόπιστα αποτελέσματα, που να μπορούν να γενικευτούν για τον ευρύτερο πληθυσμό των εκπαιδευτικών, καθώς το δείγμα δεν είναι αντιπροσωπευτικό.

Στην έρευνα συμμετείχαν 138 άτομα (N=138), 62 (44,93%) άνδρες και 76 (55,07%) γυναίκες. Η χρήση της μεταβλητής αυτής κρίνεται πως δεν προσδίδει ιδιαίτερα στοιχεία στην έρευνα, οπότε δεν θα γίνουν αναλύσεις με βάση αυτήν. Το πλήθος του δείγματος ήταν κυρίως νέοι, έως 30 ετών (36,23%) και άτομα ηλικίας έως 40 ετών (30,43%). Από τους υπόλοιπους, 14,5% ήταν από 41-50 ετών, 15,94% ήταν 51-60 ετών και 2,9% ήταν 60 ετών και άνω.

Από το δείγμα η πλειοψηφία ήταν απόφοιτοι ΑΕΙ (69,57%), ενώ 28,99% ήταν κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών και 1,44% κάτοχοι διδακτορικού τίτλου. Ως προς την προϋπηρεσία, φαίνεται στον Πίνακα 1, πως οι περισσότεροι εργάζονταν έως πέντε χρόνια.

Πίνακας 1: Προϋπηρεσία εκπαιδευτικών

Χρόνια προϋπηρεσίας	Πλήθος	Ποσοστό (%)
Έως 5	71	51,45
6-10	33	23,91
11-20	28	20,29
21 και άνω	6	4,35
Σύνολο	138	100

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από διάφορους εκπαιδευτικούς, πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, από διάφορες πόλεις της Ελλάδας, οι οποίοι κλήθηκαν να συμπληρώσουν το ερωτηματολόγιο της έρευνας. Η πλειοψηφία του δείγματος αποκρίθηκε στο διαδικτυακό κάλεσμα της συμπλήρωσης, ενώ διανεμήθηκαν και σε σχολεία τυπωμένα.

1.2 Εργαλείο συλλογής δεδομένων

Η ερευνητική μέθοδος που επιλέχθηκε είναι αυτής της ποσοτικής έρευνας. Ειδικότερα η ποσοτική έρευνα είναι ένα είδος εμπειρικής έρευνας, στην οποία ο ερευνητής αποφασίζει τι θα μελετήσει. Θέτει συγκεκριμένα ερωτήματα μικρού εύρους, συγκεντρώνει από τους συμμετέχοντες δεδομένα που μπορούν να εκφραστούν ποσοτικά και αναλύει τους αριθμούς αυτούς χρησιμοποιώντας τη στατιστική: Διεξάγει την έρευνα με αμερόληπτο και αντικειμενικό τρόπο (Creswell, 2002). Γίνεται προσπάθεια να διερευνηθεί πώς μια μεταβλητή (π.χ. μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό των ατόμων- συμμετεχόντων) μπορεί να επηρεαστεί από κάποια άλλη, ή να γίνει μια περιγραφή τάσεων (Creswell, 2002).

Ως εργαλείο συλλογής δεδομένων επιλέχθηκε η χρήση ερωτηματολογίου. Πρόκειται για ένα μέσο που επιτρέπει τη συγκέντρωση μεγάλου όγκου δεδομένων σε σύντομο χρονικό διάστημα και με ελάχιστο κόστος. Το ερωτηματολόγιο μπορεί να δίνεται στον ερωτώμενο από τον παρευρισκόμενο ερευνητή ή να αποστέλλεται ηλεκτρονικά. Στην περίπτωση της συγκεκριμένης έρευνας το ερωτηματολόγιο δόθηκε με τον ερευνητή παρευρισκόμενο κατά τη συμπλήρωσή του αλλά και μέσω του ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ή άλλων ηλεκτρονικών μέσων. Με αυτήν την διαδικασία ο ερευνητής δεν έχει τη δυνατότητα να ελέγξει αν οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου είναι αληθείς αλλά ούτε και ποιος και με ποιον τρόπο το συμπλήρωσε και ούτε να δοθούν διευκρινιστικές απαντήσεις, καθώς οι ερωτώμενοι πολλές φορές βιάζονται να το συμπληρώσουν, χωρίς να συγκεντρώνονται σε αυτή τη διαδικασία.

Το ερωτηματολόγιο της εργασίας (βλ. Παράρτημα) είναι αυτοσχέδιο ερωτηματολόγιο, το οποίο δομήθηκε από τη συγγραφέα για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας. Στην αρχή του ερωτηματολογίου υπάρχει ένα εισαγωγικό κείμενο, ώστε να γνωστοποιήσει το θέμα στον ερωτώμενο αλλά και να του παρουσιάσει στοιχεία σχετικά με τον λόγο της έρευνας και του σκοπού της και στη συνέχεια ακολουθούν 2 μέρη ερωτήσεων που αντιστοιχούν σε 11 ερωτήσεις συνολικά.

Το πρώτο μέρος με 4 κλειστές ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής αφορά προσωπικά στοιχεία του ερωτώμενου:

1. φύλο
2. Ηλικία
3. Εκπαιδευτικό επίπεδο
4. Έτη προϋπηρεσίας

Το δεύτερο μέρος αποτελείται από τις ερωτήσεις 5-11 και αφορά τη δημόσια διαβούλευση και διερευνώνται οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα, οι απόψεις τους για την επιτυχία που μπορεί να επέλθει με την αξιοποίησή της και ελέγχεται η συμμετοχή των εκπαιδευτικών. Μέσω των απαντήσεων που δόθηκαν σε αυτό το ερωτηματολόγιο μελετήθηκαν τα ερευνητικά δεδομένα και εξετάστηκαν τα διερευνητικά ερωτήματα.

1.3 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τους το 2022 και πιο συγκεκριμένα την περίοδο από 28/4/2022 έως 7/5/2022. Πριν από τη χορήγηση του ερωτηματολογίου είχε προηγηθεί τηλεφωνική/ηλεκτρονική επικοινωνία αλλά και διαπροσωπική επικοινωνία με τους υπεύθυνους των σχολικών μονάδων αλλά και με το δείγμα που του δόθηκε μεμονωμένα το ερωτηματολόγιο. Αφού έγιναν οι απαραίτητες διευκρινιστικές αναφορές σχετικά με το θέμα και τον σκοπό της έρευνας όσοι από αυτούς έδειξαν ενδιαφέρον πληροφορήθηκαν και για περαιτέρω στοιχεία και αποφασίστηκε ο τρόπος με τον οποίο θα τους δοθούν τα ερωτηματολόγια. Στους περισσότερους στάλθηκε μέσω της φόρμας της google, καθώς ήταν πιο εύκολη η συμπλήρωση, ενώ σε αρκετούς που ήταν και μεγαλύτεροι σε ηλικία δόθηκαν σε πραγματικό χρόνο. Μετά τη συλλογή του υλικού και τη συγκέντρωση του επιθυμητού αριθμού δείγματος ακολούθησε η ανάλυση των δεδομένων. Καθότι τα ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν κυρίως ηλεκτρονικά, δεν υπήρξαν μη συμπληρωμένες απαντήσεις, αλλά όπως και σε κάθε έρευνα μέσω ερωτηματολογίου δεν είναι εύκολη η αποσαφήνιση των όρων που εμπεριέχει, αλλά και ο έλεγχος αν οι απαντήσεις που δόθηκαν αποτελούν πραγματικά δεδομένα και απόψεις και όχι τυχαίες και βιαστικές επιλογές.

1.4 Ανάλυση ερευνητικών δεδομένων

Τα δεδομένα της συγκεκριμένης έρευνας θα αναλυθούν μέσω συναρτήσεων στο Excel. Θα αξιοποιηθούν τα υπολογιστικά φύλλα του Microsoft Excel, έκδοσης

2013, καθώς δεν ήταν δυνατή η χρήση στατιστικού προγράμματος. Τα δεδομένα θα αναλυθούν στατιστικά και κατά την ανάλυση αυτή θα γίνουν προσπάθειες ώστε οι στατιστικές διαδικασίες να προσεγγίζουν την αξιοπιστία ενός στατιστικού προγράμματος. Είναι καίριας σημασίας σε μια στατιστική ανάλυση στις κοινωνικές επιστήμες να αξιοποιείται ένα πρόγραμμα όπου οι στατιστικές διαδικασίες να είναι μαθηματικά και στατιστικά σωστές, ο σχεδιασμός του προγράμματος και η κωδικοποίησή του να είναι υπολογιστικά αξιόπιστοι, η λογική και η σύνταξη να είναι παράλληλες με τον τρόπο που οι κοινωνικοί ερευνητές προσεγγίζουν την ανάλυση δεδομένων, το σύστημα να παρέχει στατιστικές διαδικασίες και δυνατότητες χειρισμού δεδομένων σχεδιασμένες για τις ειδικές ανάγκες των εμπειρικών κοινωνικών ερευνητών.

Η διαδικασία που ακολουθήθηκε είναι η εξής: πρώτα έγινε ο έλεγχος και η απαρίθμηση των ερωτηματολογίων και στη συνέχεια κωδικοποιήθηκαν και κωδικογραφήθηκαν οι απαντήσεις των συμμετεχόντων. Η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων γίνεται με τις μεθόδους της Περιγραφικής Στατιστικής και της Στατιστικής Συμπερασματολογίας και επικεντρώνεται κυρίως στην ανάλυση συχνοτήτων, στην ανάλυση συσχετίσεων και στην ανάλυση της επίδρασης επιμέρους μεταβλητών. Στο κεφάλαιο των αποτελεσμάτων που ακολουθεί γίνεται αναφορά σε αυτές τις αναλύσεις και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα, με βάση τα διερευνητικά ερωτήματα και της πορείας των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρουσιαστούν τα δεδομένα που προέκυψαν μέσω της στατιστικής ανάλυσης. Στην αρχή καταγράφονται οι απαντήσεις που έδωσε το δείγμα, με μορφή συχνοτήτων και ποσοστών, με τη χρήση της περιγραφικής στατιστικής. Στη συνέχεια αναλύονται τα δεδομένα και συσχετίζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνουν κατανοητές οι συσχετίσεις και οι επιδράσεις των απόψεων των εκπαιδευτικών, σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση γενικότερα, αλλά και πιο συγκεκριμένα σε σχέση με τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων. Η παρουσίαση θα γίνει ανά ερώτηση του ερωτηματολογίου.

2.1 Περιγραφική Στατιστική

Η ανάλυση μέσω της περιγραφικής στατιστικής περιορίζεται στην παρούσα έρευνα σε αναφορά συχνοτήτων και ποσοστών.

Ξεκινώντας λοιπόν, στην ερώτηση 5, όπου μελετώνται οι απόψεις σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση και των αξιών που αυτή πρεσβεύει τα ευρήματα παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα, Πίνακας 2.

Πίνακας 2: Δημόσια διαβούλευση/Αξίες και σημασία

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	Σύνολο
παρέχεται	9	20	43	55	11	138
υποχρεωτικά	(6,52%)	(14,49%)	(31,16%)	(39,86%)	(7,97%)	
από την κυβέρνηση						
γίνεται	14	46	68	10	0	138
ηλεκτρονικά άρα	(10,14%)	(33,33%)	(49,28%)	(7,25%)		
είναι για νεότερους από εμένα						
οδηγεί σε πιο	18	28	55	31	6	138
κοινώς αποδεκτά	(13,04%)	(20,29%)	(39,86%)	(22,46%)	(4,35%)	
σχέδια νόμων						

δεν είναι απαραίτητη, ψηφίζω	είναι	5 (3,62%)	46 (33,33%)	55 (39,86%)	32 (23,19%)	0	138
είναι διαθέσιμη σε όλες τις χώρες	είναι	26 (18,84%)	50 (36,23%)	55 (39,86%)	7 (5,07%)	0	138
αποτελεί μορφή δημοκρατίας	είναι	0	11 (7,97%)	47 (34,06%)	71 (51,45%)	9 (6,52%)	138
μπορεί να αλλάξει σχέδιο νόμου	να	7 (5,07%)	60 (43,48%)	38 (27,54%)	33 (23,91%)	0	138
έχει γνωστοποιηθεί στο ευρύ κοινό	να	0	27 (19,57%)	46 (33,33%)	65 (47,10%)	0	138
είναι θετικό εφαρμόζεται από όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες	να	1 (0,72%)	13 (9,42%)	34 (24,64%)	61 (44,20%)	29 (21,01%)	138

Από τα αποτελέσματα φαίνεται πως η πλειονότητα των εκπαιδευτικών δηλώνει πως η δημόσια διαβούλευση παρέχεται από την κυβέρνηση και πως αποτελεί μορφή δημοκρατίας. Κατά ένα μεγάλο ποσοστό θεωρούν πως δεν μπορεί να τροποποιήσει ένα σχέδιο νόμου και πως έχουν γίνει οι ενέργειες εκείνες ώστε να γνωστοποιηθεί στο ευρύ κοινό. Ένα ακόμη στοιχείο που προκύπτει είναι πως θεωρούν πολύ σημαντικό και θετικό στοιχείο στη δημόσια διαβούλευση να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι πολίτες.

Σε αρκετές ερωτήσεις οι εκπαιδευτικοί κράτησαν ουδέτερη στάση, όπως για παράδειγμα για τον αν είναι απαραίτητη, για το εάν είναι διαθέσιμη σε όλες τις χώρες, για το αν η ηλεκτρονική μορφή της εξυπηρετεί όλους τους πολίτες, αλλά και για το εάν η δημόσια διαβούλευση αποτελεί ικανή συνθήκη ώστε να γίνουν πιο αποδεκτά τα σχέδια νόμων.

Στη συνέχεια του ερωτηματολογίου, οι εκπαιδευτικοί κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση των εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων. Τα ευρήματα παρουσιάζονται ακολούθως, στον Πίνακα 3.

Πίνακας 3: Δημόσια Διαβούλευση Εκπαιδευτικών Σχεδίων Νόμων

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	Σύνολο
Η δημόσια διαβούλευση μπορεί να λειτουργήσει στην εκπαίδευση	5 (3,62%)	58 (42,03%)	50 (36,23%)	25 (18,12%)	0	138
Οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητο να εκφράζουν γνώμη	0	15 (10,87%)	26 (18,84%)	53 (38,41%)	44 (31,88%)	138
όσο περισσότερες γνώμες τόσο πιο εύκολο να αλλάξουν οι διατάξεις	4 (2,90%)	49 (35,51%)	37 (26,81%)	42 (30,43%)	6 (4,35%)	138
μπορεί να αλλάξει διατάξεις κυβέρνησης	4 (2,90%)	33 (23,91%)	41 (29,71%)	42 (30,43%)	18 (13,04%)	138
βοηθά στην αναβάθμιση παρεχόμενης εκπαίδευσης	2 (1,45%)	25 (18,12%)	38 (27,54%)	64 (46,38%)	9 (6,52%)	138
θα πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες	0	41 (29,71%)	37 (26,81%)	47 (34,06%)	13 (9,42%)	138
οι αλλαγές είναι πολλές και δεν παρακολουθώ τη δημόσια διαβούλευση	0	47 (34,06%)	47 (34,06%)	44 (31,88%)	0	138

συμμετέχοντας	0	34	43	51	10	138
στη διαβούλευση		(24,64%)	(31,16%)	(36,96%)	(7,25%)	
κατανοώ						
καλύτερα	ένα					
εκπαιδευτικό						
σχέδιο νόμου						

Από τον παραπάνω πίνακα (Πίνακας 3), φαίνεται πως σχεδόν ίσος αριθμός εκπαιδευτικών θεωρεί πως η δημόσια διαβούλευση δεν μπορεί να λειτουργήσει στην εκπαίδευση, αλλά και πως υπάρχει μια ουδέτερη στάση ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα. Επίσης είναι ξεκάθαρο πως υποστηρίζουν την ανάγκη που υπάρχει για να εκφράζουν άποψη οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί για τα συγκεκριμένα θέματα (οι περισσότεροι δήλωσαν πως συμφωνούν ή συμφωνούν απόλυτα).

Αναφορικά με τον σχηματισμό πλήθους απόψεων δε φαίνεται να υπάρχει ξεκάθαρο αποτέλεσμα, καθώς υπάρχουν παρόμοια ποσοστά στην ουδέτερη στάση, στην άποψη πως διαφωνούν αλλά και στην άποψη πως συμφωνούν, με την επικράτηση ελαφρώς της διαφωνίας ως προς το συγκεκριμένο ζήτημα (53 διαφωνώ απόλυτα-διαφωνώ, έναντι 48 συμφωνώ-συμφωνώ απόλυτα).

Στη συνέχεια φαίνεται η πλειοψηφία να συμφωνεί πως υπάρχει δυνατότητα να τροποποιηθούν μέσω της δημόσιας διαβούλευσης τα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων, αλλά και πως μέσω αυτής επιτυγχάνεται βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Επίσης φαίνεται να συγκλίνουν στο γεγονός πως στις διαβουλεύσεις εκπαιδευτικών θεμάτων θα πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες, ενώ υπάρχει σχεδόν ισοψηφία μεταξύ διαφωνίας-ουδετερότητας-συμφωνίας στο θέμα των συνεχόμενων αλλαγών που υπάρχουν στον τομέα της εκπαίδευσης και στο γεγονός που δεν μπορούν λόγω αυτού να παρακολουθήσουν τη δημόσια διαβούλευση. Πάντως, φαίνεται πως υποστηρίζεται πως μέσω της δημόσιας διαβούλευσης τους δίνεται η δυνατότητα να κατανοήσουν καλύτερα ένα εκπαιδευτικό σχέδιο νόμου.

Σχετικά με τη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση, στην ερώτηση 7, εάν γνωρίζουν τι είναι η δημόσια διαβούλευση τα αποτελέσματα δείχνουν πως 104 (ποσοστό 75,36%) γνωρίζει τι είναι η δημόσια διαβούλευση (έναντι 34 απαντήσεων, δηλαδή 24,64% που δήλωσε πως δεν γνωρίζει ακριβώς τον όρο).

Στην ερώτηση 8, όπου ερευνάται εάν έχουν δει οι εκπαιδευτικοί δημόσιες διαβουλεύσεις, σχετικές με την εκπαίδευση, οι 90 ,δηλαδή το 65,22%, απάντησε θετικά, ενώ οι 48, δηλαδή το 34, 78% απάντησε πως δεν έχει δει.

Στην επόμενη ερώτηση, ελέγχθηκε κατά πόσο συμμετέχουν σε δημόσιες διαβουλεύσεις διατάξεων που τους αφορούν, με τα αποτελέσματα να δείχνουν πως οι 14, δηλαδή το 10,14%, δεν συμμετέχει ποτέ, οι 63, δηλαδή το 45,65% συμμετέχει σπάνια, οι 38, το 27,54%, συμμετέχουν συχνά και οι 23, το 16,67%, κάποιες φορές. Κανένας από τους συμμετέχοντες δεν απάντησε πως συμμετέχει πάντα.

Στη συνέχεια ρωτήθηκαν οι εκπαιδευτικοί αν ενημερώνονται για την πορεία των διαβουλεύσεων, στις οποίες έχουν συμμετάσχει, με τους 64, δηλαδή το 46,38%, να δηλώνει πως παρακολουθεί τις εξελίξεις, ενώ οι 74, δηλαδή το 53,62% δεν ασχολείται με τη διαβούλευση, μετά τη συμμετοχή του σε αυτήν.

Μέσω της τελευταίας ερώτησης του ερωτηματολογίου ερευνήθηκε κατά πόσο οι εκπαιδευτικοί διαβάζουν και τα σχόλια από άλλους χρήστες, σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση που συμμετέχουν με τα αποτελέσματα να δείχνουν πως οι 53, δηλαδή το 38,41%, τα παρακολουθεί, ενώ οι 85, δηλαδή το 61,59% απάντησε πως δεν τα διαβάζει.

2.2 Έλεγχος συσχετίσεων

Σε αυτήν την ενότητα θα πραγματοποιηθεί έλεγχος της συσχέτισης μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, ώστε να γίνει πιο κατανοητό εάν υπάρχει σχέση ανάμεσα στις διάφορες παραμέτρους και στις απόψεις αλλά και στη συμμετοχή των εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών θεμάτων, με βάση πάντα τα ευρήματα της παρούσας έρευνας.

Για να διερευνηθεί η συσχέτιση μεταξύ διακριτών μεταβλητών πραγματοποιείται έλεγχος συσχέτισης Pearson. Μέσω αυτού του συντελεστή προκύπτουν οι ενδείξεις για ύπαρξη ή όχι σχέσης μεταξύ δύο μεταβλητών. Οι τιμές κυμαίνονται από το -1 έως το 1, με το 0 να υποδηλώνει μηδενική συσχέτιση. Στη συνέχεια της ανάλυσης, καθότι μέσω του Excel δεν πραγματοποιείται αυτόματα έλεγχος για την στατιστική σημαντικότητα, διενεργούνται εκ νέου κάποιες διαδικασίες και μελετάται η τιμή p-value, η οποία όσο μικρότερη είναι τόσο πιο στατιστικά σημαντικά είναι τα αποτελέσματα και είναι δυνατή μερική γενίκευση. Τα αποτελέσματα που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και έχουν παράλληλα και στατιστική σημαντικότητα αναλύονται εκτενέστερα.

Συγκεντρωτικά παρουσιάζεται ο συντελεστής συσχέτισης μεταξύ των απαντήσεων που δόθηκαν, με βάση το ερωτηματολόγιο και της μεταβλητής φύλο, ηλικία, επίπεδο σπουδών και χρόνια προϋπηρεσίας. Όλα τα ευρήματα παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα (Πίνακας 4).

Πίνακας 4: Συντελεστής συσχέτισης Pearson

	<i>Φύλο</i>	<i>Ηλικία</i>	<i>Επίπεδο Σπουδών</i>	<i>Προϋπηρεσία</i>
5.1	-0,206492764	0,113040369	-0,049113008	0,121936831
5.2	0,080095074	0,433274061	-0,294889494	0,436113472
5.3	-0,075487836	-0,383896563	0,093238767	-0,404739881
5.4	-0,137499239	0,018931757	-0,023873594	-0,090005138
5.5	-0,186948963	0,073619345	-0,100198365	0,025249799
5.6	0,020771113	0,104076009	-0,037310049	0,048825663
5.7	-0,105326946	0,025964775	-0,163280821	-0,046366141
5.8	0,285657632	-0,267044835	0,301808792	-0,230946019
5.9	0,043363386	-0,342161278	0,045324211	-0,316306925
6.1	0,138869274	-0,014585364	0,19412594	-0,075117578
6.2	-0,216877953	-0,13921085	-0,078170558	-0,046561289
6.3	-0,169715715	-0,148931301	-0,150592163	-0,03791895
6.4	-0,088202658	0,000170363	-0,080389222	-0,035177872
6.5	-0,277151147	-0,061565775	0,066302097	-0,044557787
6.6	-0,024124999	0,227178237	0,205586724	0,18695434
6.7	0,083488725	-0,3312266	-0,054758423	-0,210996622
6.8	-0,229350718	-0,121822017	-0,188678179	-0,083840939
7	-0,024498598	0,10909835	0,039297964	0,08505258
8	0,109048724	0,038426543	-0,162657992	0,06276135
9	-0,156918035	0,096426414	-0,219387458	0,051021219
10	0,240898322	0,248985048	0,187608546	0,263421498
11	-0,084213494	0,063453279	-0,093132781	-0,030965065

Υπολογίζοντας το συντελεστή γραμμικής συσχέτισης του Pearson, ερευνήθηκε αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου των σπουδών και του εάν θεωρούν πως υπάρχει γνωστοποίηση της έννοιας της δημόσιας διαβούλευσης στο ευρύ κοινό. Για την ανάλυση αυτή δημιουργήθηκαν δύο υποθέσεις:

Η μηδενική υπόθεση (H_0) : Δεν υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις σπουδές και στην αντίληψη περί γνωστοποίησης στο ευρύ κοινό.

Η εναλλακτική υπόθεση (H_1): Υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δύο μεταβλητές.

Τα αποτελέσματα δείχνουν συσχέτιση μεταξύ των μεταβλητών σπουδών και αντίληψης για επαρκή γνωστοποίηση έννοιας στο ευρύ κοινό ($r=0,301808792$). Αυτό σημαίνει πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ τους, με τάση όσο πιο αυξημένο να είναι το επίπεδο των σπουδών, τόσο πιο έντονη να είναι η αντίληψη πως υπάρχει επαρκής ενημέρωση για την έννοια στο ευρύ κοινό. Επομένως, η μηδενική υπόθεση απορρίπτεται και δεχόμαστε την εναλλακτική.

Η τιμή p (p -value) στην εν λόγω συσχέτιση ανέρχεται στην τιμή $p=0,000321334820$ επομένως $p<0,05$ και προκύπτει στατιστική σημαντικότητα και το αποτέλεσμα επιδέχεται γενίκευση.

Εργαζόμενοι με τον ίδιο τρόπο, επιχειρήθηκε η διερεύνηση για ύπαρξη συσχέτισης μεταξύ εργασίας και παρακολούθησης δημόσιας διαβούλευσης στην οποία έχουν συμμετάσχει. Από την επεξεργασία δεδομένων προέκυψε συντελεστής συσχέτισης Pearson $r=0,263421498$. Επομένως επικρατεί και εδώ η εναλλακτική υπόθεση, όπου ορίζει πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ προϋπηρεσίας και παρακολούθηση δημοσίων διαβουλεύσεων που έχουν συμμετάσχει οι εκπαιδευτικοί. Διαφαίνεται πως όσο μεγαλύτερη είναι η προϋπηρεσία, τόσο περισσότερη είναι και η διάθεση για παρακολούθηση της πορείας της δημόσιας διαβούλευσης. Το αποτέλεσμα κρίνεται στατιστικά σημαντικό, καθώς η τιμή p (p -value) βρέθηκε $p=0,001798216556<0,05$. Το παρόν εύρημα δύναται να αποτελέσει αντικείμενο γενίκευσης.

Στη συνέχεια ελέγχθηκε αν υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της αντίληψης πως μέσω της δημόσιας διαβούλευσης μπορεί να επιτευχθεί αλλαγή σε ένα σχέδιο νόμου και της συμμετοχής που ανέφεραν πως έχουν οι εκπαιδευτικοί. Αυτή η μελέτη θα δείξει εάν οι εκπαιδευτικοί θεωρούν πως εάν θεωρούν πως ένα σχέδιο νόμου μπορεί να αλλάξει, είναι πιο πιθανό να συμμετάσχουν. Με βάση λοιπόν, τον συντελεστή συσχέτισης Pearson βρέθηκε πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών, καθώς $r=$

0,108573266. Η συσχέτιση που εμφανίζουν οι δύο αυτές μεταβλητές, είναι σχετικά μικρή. Μάλιστα μετά από τον έλεγχο για την τιμή της στατιστικής σημαντικότητας, βρέθηκε πως το αποτέλεσμα δεν μπορεί να αποτελέσει προϊόν γενίκευσης, καθώς η τιμή βρέθηκε >0.05 , παρά μόνο να αξιοποιηθεί στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

Ο επόμενος έλεγχος συσχέτισης αναφέρεται στις μεταβλητές που ορίζουν πρώτον πως ένα σχέδιο νόμου μπορεί να αλλάξει μέσω της δημόσιας διαβούλευσης και δεύτερον πως η διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης αποτελεί μορφή δημοκρατίας. Μέσω της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων, βρέθηκε συντελεστής συσχέτισης Pearson $r = 0,158043695$. Επομένως, προκύπτει πως όσοι πιστεύουν πως ένα σχέδιο νόμου μπορεί να μεταβληθεί θεωρούν πως η δημόσια διαβούλευση είναι μορφή δημοκρατίας. Βασικό είναι να τονιστεί πως και σε αυτήν την περίπτωση τα δεδομένα δεν δύναται να γενικευτούν, καθώς και εδώ η τιμή p (p -value) βρέθηκε μεγαλύτερη από το $0,05$, οπότε και τα δεδομένα θα αξιοποιηθούν μόνο στα πλαίσια της παρούσας εργασίας.

2.3 Μοντέλο παλινδρόμησης

Όπως φάνηκε στην προηγούμενη ενότητα, αλλά και από τη βιβλιογραφία υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του επιπέδου σπουδών, του εάν θεωρούν πως πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες, του αν έχουν την πεποίθηση πως έτσι νομοθετούνται πιο κοινώς αποδεκτά και κατανοητά σχέδια νόμων, με πιο δίκαια πλαίσια ώστε να υπάρξει πιο έντονη συμμετοχή στη δημόσια διαβούλευση. Μέσω του μοντέλου της παλινδρόμησης θα επιχειρηθεί να βρεθεί ο βαθμός επίδρασης που έχει η κάθε μία από αυτές τις μεταβλητές στην επιλογή συμμετοχής στη δημόσια διαβούλευση, με βάση των αποτελεσμάτων που βρέθηκαν στην παρούσα έρευνα.

Το μοντέλο της πολλαπλής παλινδρόμησης θα οδηγήσει σε έναν μαθηματικό τύπο, όπου θα αναγράφονται οι βαθμοί επίδρασης της κάθε μίας μεταβλητής, ο οποίος δύναται να χρησιμοποιηθεί στα παρόντα ευρήματα, ή εάν το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι υψηλό θα μπορέσει να υπάρξει και γενίκευση.

Οι ερευνητικές υποθέσεις που δημιουργούνται είναι οι εξής:

Μηδενική υπόθεση H_0 : Το επίπεδο συμμετοχής στη δημόσια διαβούλευση δεν εξαρτάται από το επίπεδο σπουδών, την πεποίθηση πως πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες, της άποψης πως μέσω της συμμετοχής σε διαβούλευση τα σχέδια νόμων γίνονται πιο αποδεκτά και με πιο δίκαια πλαίσια.

Εναλλακτική υπόθεση H_1 : Το επίπεδο συμμετοχής σε δημόσια διαβούλευση επηρεάζεται αρκετά από το μορφωτικό επίπεδο και τις απόψεις πως μέσω της δημόσιας διαβούλευσης τα σχέδια νόμων γίνονται πιο αποδεκτά και κατανοητά, αλλά και πως είναι απαραίτητο να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι πολίτες.

Μετά από την επεξεργασία με τη μέθοδο της παλινδρόμησης προέκυψε προσαρμοσμένο $R^2= 0,045974$ ($F= 2,320381298$, $p= 0,046732964 < 0,05$). Τα αποτελέσματα περιγράφονται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 5).

Πίνακας 5:Αποτελέσματα πολλαπλής παλινδρόμησης

	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	Τιμή p
Τεταγμένη επί την αρχή	3,292919164	0,470014	7,005997134	0,000000000110560847
Μορφωτικό επίπεδο	-0,42253417	0,154977	-2,72643792	0,007265439
Άποψη για πιο αποδεκτά σχέδια νόμων	0,011667688	0,071634	0,162879892	0,870860225
Άποψη για συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων πολιτών	0,017638443	0,078577	0,22447329	0,822733536
Άποψη για καλύτερη κατανόηση των σχεδίων νόμων	-0,09613398	0,084292	-1,14048477	0,256133951

Από τα παραπάνω στοιχεία προκύπτει πως και οι τέσσερις αυτές μεταβλητές αποτελούν προγνωστικούς δείκτες, με μικρή όμως επίδραση. Σημαντικότερος όλων φαίνεται να είναι το μορφωτικό επίπεδο, καθώς εμφανίζει και υψηλό επίπεδο

στατιστικής σημαντικότητας, αφού η τιμή p είναι μικρότερη από 0,01. Οι υπόλοιπες μεταβλητές δεν έχουν στατιστική σημαντικότητα και η επίδραση που προέκυψε αναφέρεται μόνο στα επίπεδα της παρούσας εργασίας.

Με βάση τα στοιχεία του προκύπτουν μπορεί να παραχθεί η γραμμική συσχέτιση σε μια εξίσωση: Συμμετοχή σε δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων = $3,292919164 - 0,42253417$ Μορφωτικό Επίπεδο + $0,011667688$ Άποψη για πιο αποδεκτά σχέδια νόμων + $0,017638443$ Άποψη για συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων πολιτών - $0,09613398$ Άποψη για καλύτερη κατανόηση των σχεδίων νόμων. Η παρούσα εξίσωση όπως τονίστηκε και παραπάνω, δύναται να αξιοποιηθεί μόνο στα πλαίσια της συγκεκριμένης εργασίας, καθώς οι περισσότερες μεταβλητές δεν εμφανίζουν στατιστική σημαντικότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο θα γίνει αναφορά στα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη έρευνα, τόσο μέσω της βιβλιογραφικής ανασκόπησης, όσο και της εμπειρικής έρευνας. Η έρευνα απευθύνθηκε σε εκπαιδευτικούς πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και έγινε προσπάθεια για αποτίμηση των απόψεών τους σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση, αλλά και του επιπέδου της συμμετοχής τους σε αυτήν, κυρίως αναφορικά με τη δημόσια διαβούλευση των εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων.

Η δημόσια διαβούλευση μπορεί ως έννοια να είναι σύγχρονη, αλλά από τα αρχαία χρόνια οι άνθρωποι και οι ενεργοί πολίτες αναγνώρισαν τη σημαντικότητα της εκφοράς απόψεων για όλα τα ζητήματα που αφορούν την πολιτεία, από όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα. Τα δημοκρατικά πολιτεύματα προσπαθούν με κάθε τρόπο να εντάξουν τους πολίτες στην πολιτική διαμόρφωση, ενθαρρύνοντας συμμετοχικές πολιτικές και ενέργειες. Είναι καθοριστικό, όπως φάνηκε από τη βιβλιογραφία, για τον χαρακτηρισμό ενός πολιτεύματος ως δημοκρατικό, να εμπεριέχει και να αξιοποιεί γνώμες από πλήθος πολιτών. Επίσης, τονίστηκε πως μια ενασχόληση των πολιτών με τα κοινά, ευνοεί την αποδοχή των σχεδίων νόμων, αλλά και την κατανόηση, ώστε να είναι πιο εύκολα εφαρμόσιμα.

Τα κράτη που επιθυμούν τη βελτίωση και την ανάπτυξη, την πρόοδο και την εξέλιξη, προσπαθούν με κάθε τρόπο να έχουν την εύνοια των πολιτών τους και να τους ωθούν στην εμπλοκή σε συμμετοχικές πολιτικές. Η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει οργανώσει

ένα σύστημα απαιτήσεων και προϋποθέσεων που θα πρέπει να ακολουθούν όλα τα μέλη της, με τα πιο συνεργάσιμα και υπάκουα να απολαμβάνουν επιβραβεύσεις και γενικότερα οφέλη. Με τον τρόπο αυτό γίνεται αντιληπτό πόση σημασία έχει για την ίδια να προωθούνται οι συμμετοχικές πολιτικές. Έχει συστήνει ομάδες εμπειρογνομόνων, από τους οποίους αναμένει εμπειριστατωμένες απόψεις για επιστημονικά θέματα, αλλά και μελέτες σχετικές με τον κοινωνικό αντίκτυπο που θα επιφέρει ένα νέο σχέδιο νόμου. Είναι βασικό για την ίδια να εξασφαλίσει πως το πλήθος των πολιτών της θα ευνοηθεί από τις ανερχόμενες αλλαγές και θα εξασφαλίσει ισότητα και ισονομία. Ένα ακόμη στοιχείο που εξετάζει είναι η επίτευξη της διαφάνειας των διαδικασιών, ποσοστό που αυξάνει ανάλογα με το κύρος και την αξιοπιστία της κάθε χώρας. Ορίζει πως κάθε κράτος που ανήκει στην Ένωση, θα πρέπει να στοχεύει στις ίδιες κατακτήσεις με την ίδια, να συμπορεύεται και να συμμορφώνεται όταν παρεκκλίνει.

Φαίνεται, λοιπόν, πως η δημόσια διαβούλευση των σχεδίων νόμων πλέον αποτελεί πρωτεύουσα πολιτική κατεύθυνση για όλες τις κυβερνήσεις, ειδικότερα για όσες βρίσκονται εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η Ελλάδα, ως μία από αυτές επιχειρεί με τη σειρά της να διαμορφώσει με τέτοιο τρόπο το πολιτικό σύστημα, ώστε να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες και να λαμβάνονται υπόψη οι διαφορετικές γνώμες τους πριν από τις νομοθετικές ρυθμίσεις ή τη γενικότερη λήψη αποφάσεων. Θα πρέπει, όμως, να τονιστεί πως η συμμετοχή των πολιτών ειδικότερα μέσω της ηλεκτρονικής διακυβέρνησης προϋποθέτει την αντίστοιχη εξοικείωσή τους με την εν λόγω διαδικασία, καθώς και τη αύξηση της παρεχόμενης συνδεσιμότητας ανά την επικράτεια. Για τον λόγο αυτό, θα πρέπει το κράτος να συνεχίσει να ενισχύσει τις συμμετοχικές πολιτικές και να εξασφαλίζει όλες εκείνες τις απαραίτητες προϋποθέσεις ώστε να υπάρχει ενεργός συμμετοχή των πολιτών κατά την πολιτική διαμόρφωση και το σχηματισμό της νομοθεσίας στη χώρα.

Ένα από τα βασικότερα μέσα που αξιοποιεί η Ευρωπαϊκή Ένωση ανήκει στην ηλεκτρονική διακυβέρνηση και είναι η δημόσια διαβούλευση. Τα νεότερα και πιο εξελιγμένα αυτά μέσα, στοχεύουν την άμεση εμπλοκή των πολιτών, διαμορφώνοντας ηλεκτρονικά περιβάλλοντα που αξιοποιούνται για τον συγκεκριμένο σκοπό. Οι τεχνολογικές ανακαλύψεις συντελούν στην ανάπτυξη και διαμόρφωση κλίματος ευνοϊκού, με στόχο τη συνεχόμενη εμπλοκή των πολιτών, ακόμα και από τα πιο απομακρυσμένα μέρη, ώστε όλες οι διαφορετικές γνώμες να έχουν ίσα δικαιώματα και να μπορούν να συμπεριληφθούν κατά τη διαδικασία λήψης αποφάσεων.

Στην Ελλάδα έχουν γίνει πρόσφατα προσπάθειες και δράσεις για την ανάπτυξη της συνεισφοράς της δημόσιας διαβούλευσης στην πολιτική διαμόρφωση της κοινωνίας. Γεγονός που συνετέλεσε έντονα αποτελεί η δημιουργία της ιστοσελίδας oren.gov.gr, στην οποία αναρτώνται τα σχέδια νόμων που τίθενται σε δημόσια διαβούλευση. Οι πολίτες μπορούν εύκολα και απλά να εκφέρουν τη γνώμη τους και στη συνέχεια, μετά το πέρας της περιόδου της διαβούλευσης, να δημιουργηθεί η έκθεση της διαβούλευσης η οποία θα παραπεμφθεί στις αρμόδιες επιτροπές και θα αξιοποιηθεί αναλόγως. Ο τομέας της εκπαίδευσης δεν αποτελεί εξαίρεση, και επομένως και για τα δικά του σχέδια νόμων ακολουθούνται οι προαναφερθείσες διαδικασίες. Η ιστορία έχει δείξει πως δεν είναι λίγες οι φορές που οι απόψεις των πολιτών συνετέλεσαν στη διαμόρφωση πιο προσιτών νόμων και αποδεκτών κυβερνητικών κατευθύνσεων, οπότε είναι ξεκάθαρο πως οι συμμετοχικές πολιτικές οδηγούν σε πιο ουσιαστική διακυβέρνηση.

Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκε αρχικά βιβλιογραφικά πώς επηρεάστηκαν εκπαιδευτικά σχέδια νόμων από τη δημόσια διαβούλευσή τους. Από την έρευνα φάνηκε πως σε κάποιες περιπτώσεις υπήρξε διαφοροποίηση από τα αρχικά σχέδια, κυρίως σε διατάξεις που παρατηρήθηκε έντονος σχολιασμός, όπως η διάταξη που αφορούσε την κατανομή των μαθητών σε τμήματα, ενώ αντίθετα πολλά σχόλια δεν υιοθετήθηκαν λόγω του ότι θα τροποποιούσε τους στόχους και τις βασικές αρχές της προς θέσπισης αξιολόγησης. Παρατηρήθηκε επίσης πως η πληθώρα των σχολίων που εμφανίζονται στην ιστοσελίδα με τις δημόσιες διαβουλεύσεις γίνονται σε εκπαιδευτικά σχέδια νόμων. Διαφαίνεται επομένως το μεγάλο ενδιαφέρον που έχει ο κόσμος για τη συγκεκριμένη θεματολογία.

Στην έρευνα συμμετείχαν 138 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Από τις απαντήσεις φάνηκε πως πολλοί ακόμα δεν χρησιμοποιούν τη δημόσια διαβούλευση για να εκφράσουν γνώμες για τις διάφορες εκπαιδευτικές διατάξεις. Με βάση τα ευρήματα πάντως, γίνεται ξεκάθαρο πως συμφωνούν με την άποψη πως η δημόσια διαβούλευση αποτελεί μορφή δημοκρατίας και πως είναι απαραίτητο να συμμετέχουν όσο το δυνατόν περισσότεροι πολίτες σε αυτήν. Η συγκεκριμένη άποψη συνάδει με αποτέλεσμα αντίστοιχης έρευνας (Manga et al., 2021), όπου βρέθηκε πως οι πολίτες θεωρούν πως μέσω της διαβούλευσης παρέχονται σαφείς οδηγίες στην κυβέρνηση για το προς ποια κατεύθυνση επιθυμούν αυτή να κινηθεί. Από την παρούσα έρευνα επίσης διαπιστώθηκε πως είναι μέτριο έως ελάχιστο ποσοστό συμμετέχει μερικές φορές σε δημόσιες διαβουλεύσεις

εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων, γεγονός που και πάλι έρχεται σε συμφωνία με την έρευνα των Manga και συν. (2021), όπου βρέθηκε πως είναι συγκεκριμένα τα μοτίβα των πληθυσμών που αξιοποιούν τη δημόσια διαβούλευση και εμφανίζουν συνήθως παραπλήσιες απόψεις. Κάτι τέτοιο έρχεται και σε συμφωνία με την έρευνα των Jollymore, McFarlane & Harris (2018), από την οποία προέκυψε πως σε μια δημόσια διαβούλευση δεν θα πρέπει να συμμετέχουν μόνο συγκεκριμένες ομάδες ανθρώπων, αλλά ομάδες με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διαφοροποίηση και ποικιλία.

Στα ευρήματα της παρούσας έρευνας βρίσκεται και το γεγονός πως όσο περισσότερη προϋπηρεσία έχουν οι εκπαιδευτικοί, τόσο πιο μεγάλο είναι το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή σε δημόσια διαβούλευση, αποτέλεσμα που βρέθηκε να έχει και στατιστική σημαντικότητα. Το εν λόγω εύρημα δεν μπορεί να έρθει σε αντιδιαστολή με άλλα ευρήματα, προηγούμενων ερευνών, καθώς δεν έχουν πραγματοποιηθεί ακόμη.

Σημαντικό ρόλο φαίνεται να διαδραματίζει το μορφωτικό επίπεδο των συμμετεχόντων. Όπως φάνηκε από την παρούσα έρευνα, όσο πιο υψηλό είναι το μορφωτικό επίπεδο, τόσο πιο έντονη είναι η δυσφορία των πολιτών, η αναξιοπιστία προς τη σημασία της δημόσιας διαβούλευσης και η πεποίθηση πως μέσω αυτής μπορούν να επιτύχουν αλλαγές στα εκπαιδευτικά σχέδια νόμων. Μέσω και της βιβλιογραφικής ανασκόπησης φάνηκε πως ενώ οι πολίτες είναι ενήμεροι για τη διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης, δεν έχουν εμπιστοσύνη στην κυβέρνηση πως θα αξιοποιήσει αυτή τη συμμετοχική πολιτική προς όφελός τους, με αποτέλεσμα να μην επιλέγουν να εμπλακούν σε αυτήν. Το γεγονός αυτό φαίνεται και στην έρευνα Durman, Musa & Korrić (2022), όπου βρέθηκε πως πολίτες με υψηλή μόρφωση αμφισβητούν πιο εύκολα τις κυβερνητικές αποφάσεις και εμφανίζουν εντονότερη αναξιοπιστία προς αυτή. Εύρημά τους είναι όμως, πως αν υπάρχουν θετικά δείγματα αξιοποίησης των δημοσίων διαβουλεύσεων είναι πιο πιθανό να συμμετάσχουν περισσότεροι πολίτες και να αποδεχτούν πιο εύκολα ένα σχέδιο νόμου.

Στην παρούσα έρευνα πολλά από τα ευρήματα δεν μπορούν να γενικευτούν, καθώς δεν εμφανίζουν στατιστική σημαντικότητα. Πάντως, γενικό εύρημα, το οποίο συντάσσεται και με αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών, αποτελεί το γεγονός οι πολίτες με μεγαλύτερη δυσπιστία είναι οι πολίτες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Επίσης από την έρευνα φάνηκε πως οι εκπαιδευτικοί με πολλά χρόνια προϋπηρεσίας ενδιαφέρονται περισσότερο και εκφράζουν γνώμες πιο συχνά, σε σύγκριση με τους νεότερους συναδέλφους.

Πιθανό είναι το συγκεκριμένο εύρημα να υπάρχει καθώς, όπως βρέθηκε σε άλλη έρευνα οι πολίτες είναι πιο πιθανό να εκφράσουν την άποψή τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και όχι στην ιστοσελίδα που φτιάχτηκε για τον σκοπό αυτό (Kalogiros & Tsourela, 2021). Επομένως, είναι πιθανό οι νεότεροι εκπαιδευτικοί να διαλέγουν άλλα μέσα έκφρασης άποψης και κριτικής σε σχέδια νόμων και αποφάσεων της κυβέρνησης και όχι την ιστοσελίδα opengov.gr.

Στην προσπάθεια να απαντηθούν τα διερευνητικά ερωτήματα της παρούσας έρευνας, θα πρέπει αρχικά να τονιστεί πως οι εκπαιδευτικοί σπάνια έως μερικές φορές συμμετέχουν σε δημόσιες διαβουλεύσεις εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων, φάνηκε να γνωρίζουν την έννοια και να κατανοούν πως εάν αξιοποιηθεί σωστά είναι πιθανό να έχει μεγάλο αντίκτυπο στην κοινωνία και να επιφέρει σημαντικές αλλαγές στις διατάξεις των σχεδίων νόμων.

Παρόλα αυτά είναι επιφυλακτικοί για το εάν μπορεί να αξιοποιηθεί στην εκπαίδευση και να διαμορφώσει νέες πολιτικές αποφάσεις. Η χρήση της δημόσιας διαβούλευσης φαίνεται να είναι πιο διαδεδομένη σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, που έχουν εργαστεί περισσότερα χρόνια και τους ενδιαφέρει περισσότερο να σχολιάσουν τις νέες διατάξεις για τα θέματα που τους αφορούν.

Επίσης, είναι σημαντικό να διευκρινιστεί πως το μορφωτικό επίπεδο όσο πιο υψηλό είναι, οδηγεί, σύμφωνα με την έρευνα, σε πιο δύσπιστους πολίτες, που δεν θεωρούν πως τα σχέδια νόμων είναι εύκολο να διαφοροποιηθούν, απλά και μόνο επειδή το επιθυμούν οι πολίτες. Βέβαια, όπως βρέθηκε και από άλλες έρευνες, εάν υπάρχουν θετικά παραδείγματα προς αυτήν την κατεύθυνση είναι πιο πιθανό να αυξηθεί ο αριθμός των πολιτών που συμμετέχει σε μια δημόσια διαβούλευση.

Επομένως, από την παρούσα έρευνα φάνηκε πως οι εκπαιδευτικοί γνωρίζουν για τη δημόσια διαβούλευση εν μέρει, αλλά δεν τη χρησιμοποιούν συχνά. Θεωρούν πως αλλαγές μπορούν να γίνουν μέσω αυτής, αλλά όχι σε αξιοσημείωτο βαθμό. Οι αλλαγές που συντελούνται μέσω εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων είναι πολλές και αλληπάλληλες, γεγονός που δυσχεραίνει και την αύξηση του ενδιαφέροντος για συμμετοχή σε διαβουλεύσεις, αλλά και δημιουργεί εμπόδια στο να παρακολουθούν όλοι τις διατάξεις που εκδίδονται. Η παρούσα έρευνα συντελεί ώστε να κατανοηθεί καλύτερα το επίπεδο συμμετοχής των εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση, αλλά και να διερευνηθεί ποιες είναι οι απόψεις τους για το συγκεκριμένο θέμα. Στην Ελλάδα η εν λόγω δημοκρατική έκφραση υπάρχει σχετικά πρόσφατα και δεν είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη, ούτε αξιοποιήσιμη όσο θα όφειλε.

Είναι απαραίτητο να εκπονηθούν και άλλες έρευνες που θα επεξεργάζονται το ίδιο θέμα, ώστε να δημιουργηθούν νέα επιστημονικά δεδομένα και να διερευνηθεί εκτενέστερα το ζήτημα. Τα σχόλια των χρηστών στην ιστοσελίδα opengon είναι πληθώρα σχετικά με τα εκπαιδευτικά ζητήματα, όμως θα πρέπει να μελετηθεί το είδος των χρηστών που τα καταχωρούν, αν πρόκειται κυρίως για εκπαιδευτικούς ή αν είναι από διαφορετικούς τομείς. Επίσης, οι μελέτες θα πρέπει να επεκταθούν και σε άλλες υπηρεσίες και να διερευνηθεί ο αντίκτυπος που μπορεί να έχει η δημόσια διαβούλευση και σε άλλους τομείς, πέρα από την εκπαίδευση.

Η δημόσια διαβούλευση θα πρέπει να μελετηθεί τόσο σε εγχώριο όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο και να διερευνηθεί ο ρόλος της στη σύνταξη των τελικών νόμων και κυβερνητικών αποφάσεων. Είναι θεωρητικά μια μορφή δημοκρατίας, που επιτρέπει σε όλους τους πολίτες να εκφράσουν την άποψή τους, αλλά είναι απαραίτητο να διερευνηθεί αν αυτές οι γνώμες αξιοποιούνται τελικά από τις κυβερνήσεις και αν τα νομοσχέδια είναι τελικά πιο κοινώς αποδεκτά και κατανοητά από όλους τους πολίτες.

Η συγκεκριμένη έρευνα αποτελεί μια πρώτη ματιά στη διάδοση της έννοιας της δημόσιας διαβούλευσης στην εκπαιδευτική κοινότητα και στις απόψεις που εκφράζουν οι εκπαιδευτικοί για τη σημασία της. Είναι βασικό να μελετηθεί εκτενέστερα και σε μεγαλύτερο πλήθος δείγματος το συγκεκριμένο ζήτημα, να διευκρινιστεί εάν υπάρχει αυξητική τάση ως προς το επίπεδο συμμετοχής και να ελεγχθεί αν τα σχόλια των εκπαιδευτικών μπορούν να είναι αξιοποιήσιμα από τις εκάστοτε κυβερνήσεις. Βέβαια, είναι βασικό να εκφράζονται εμπειριστατωμένες απόψεις και αντιλήψεις στις δημόσιες διαβουλεύσεις και οι πολίτες που συμμετέχουν σε αυτές να είναι σε θέση να σχολιάσουν επί των διατάξεων των σχεδίων νόμων, διαφορετικά τα σχόλια δε θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν. Για τον λόγο αυτόν, θα πρέπει να γίνουν και νέες πρωτοβουλίες και κινήσεις ώστε πολίτες με αυξημένο μορφωτικό επίπεδο να αυξήσουν τη δράση τους μέσω της δημόσιας διαβούλευσης.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Abelson, J., Forest, P. G., Casebeer, A., Mackean, G., Maloff, B., Musto, R. & Cogdon, A. (2004). *Towards more meaningful, informed, and effective public consultation*. Ottawa: Canadian Health Services Research Foundation.

Baker, S. (2003). The dynamics of European Union biodiversity policy: interactive, functional and institutional logics. *Environmental Politics*, 12(3), 23-41.

Baker, M., Coaffee, J., & Sherriff, G. (2007). Achieving successful participation in the new UK spatial planning system. *Planning, Practice & Research*, 22(1), 79-93.

Börzel, T. (Ed.). (2009). *Coping with accession to the European Union: New modes of environmental consultation*. Springer.

Cameron, J. (2005). Focusing on the focus group. *Qualitative research methods in human geography*, 2(8), 116-132.

Carius, A., Homeyer, I. V., & Bar, S. (1999). The eastern enlargement of the European Union and environmental policy: Challenges, expectations, speeds and flexibility.

Cerrillo-i-Martínez, A. (2011). The regulation of diffusion of public sector information via electronic means: Lessons from the Spanish regulation. *Government Information Quarterly*, 28(2), 188-199.

Chadwick, A. (2003). Bringing e-democracy back in: Why it matters for future research on e-consultation. *Social science computer review*, 21(4), 443-455.

Cohen, J., & Sabel, C. (1997). Directly-deliberative polyarchy. *European law journal*, 3(4), 313-342.

Creswell, J. (2002). *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research*. Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Durman, P., Musa, A., & Koprić, I. (2022). Participatory law-making in the digital age: The case of the e-public consultation platform in Croatia. In *Engaging Citizens in Policy Making*. Edward Elgar Publishing.

Economic and Social Committee (1999) *Opinion on The role and contribution of civil society organisations in building Europe (own-initiative)*, CES 851/99, Economic and Social Committee of the European Communities, Brussels.

Filion, P., Shipley, R., & Te, Z. (2007). Works planners read: findings from a Canadian survey. *Canadian Journal of Urban Research*, 16(1), 59-91.

Finger, M., & Pécoud, G. (2003). From e-Government to e-Consultation? Towards a model of e-Consultation. In *Proceedings of the 3rd European Conference on E-Government-ECEG* (No. CONF, pp. 119-130).

Galston, W. A., & Galston, W. A. (2002). *Liberal pluralism: The implications of value pluralism for political theory and practice*. Cambridge University Press.

Gramberger, M. (2001). Citizens as Partners. OECD handbook on information, consultation and public participation in policy-making.

Hallstrom, L. K. (2004). Eurocratising enlargement? EU elites and NGO participation in European environmental policy. *Environmental Politics*, 13(1), 175-193.

Heller, P. (2012). Democracy, participatory politics and development: Some comparative lessons from Brazil, India and South Africa. *Polity*, 44(4), 643-665.

Joerges, C., & Neyer, J. (1997). Transforming strategic interaction into deliberative problem-solving: European comitology in the foodstuffs sector. *Journal of European public policy*, 4(4), 609-625.

Johari, J., & Yahya, K. K. (2009). Linking organizational structure, job characteristics, and job performance construct: A proposed framework. *International journal of business and management*, 4(3), 145-152.

Jollymore, A., McFarlane, K., & Harris, L. M. (2018). Whose input counts? Evaluating the process and outcomes of public consultation through the BC Water Act Modernization. *Critical Policy Studies*, 12(4), 381-405.

Kalogiros, V., & Tsourela, M. (2021). E-Citizen at the Age of Covid-19. The Case of Opengov. Research and Results. *HAPSc Policy Briefs Series*, 2(2), 51-64.

Katz, J. E., & Rice, R. E. (2002). *Social consequences of Internet use: Access, involvement, and interaction*. MIT press.

Koutalakis, C. (2009). Greece: overcoming statism in environmental consultation?. In *Coping with Accession to the European Union* (pp. 48-69). Palgrave Macmillan, London.

Koutalakis, C. (2005). Regulatory Effects of Participatory Environmental Networks; The case of the'Seville Process'.

Manga, E., Karanikolas, N., Marinagi, C., & Skourlas, C. (2021, November). Evaluating Citizen Comments in Public Consultations Using Data Mining: Evaluating Citizen Comments in Public Consultations Using Data Mining: Analyzing Legislation

Comments for the Greek General Commercial Registry. In *25th Pan-Hellenic Conference on Informatics* (pp. 430-435).

Osimo, D. (2008). Web 2.0 in government: Why and how. *Institute for Prospective Technological Studies (IPTS), JRC, European Commission, EUR, 23358*.

Palvia, S. C. J., & Sharma, S. S. (2007). E-government and e-consultation: definitions/domain framework and status around the world. In *International Conference on E-consultation* (Vol. 5, No. 1-12).

Rietbergen-McCracken, J. (2017). Participatory policy making. *World Alliance for Citizen Participation*.

Robbins, S. P. (2001). *Organisation der Unternehmung* (Vol. 9). München: Pearson Studium.

Robson, C. (1993). Real world research: A resource for social scientist and practitioner researchers. Oxford: Blackwell.

Scharpf, F. W. (1994). Community and autonomy: Multi-level policy-making in the European Union. *Journal of European Public Policy*, 1(2), 219-242.

Shipley, R., & Utz, S. (2012). Making it count: A review of the value and techniques for public consultation. *Journal of Planning Literature*, 27(1), 22-42.

Sintomer, Y., Herzberg, C., & Röcke, A. (2008). Participatory budgeting in Europe: potentials and challenges. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32(1), 164-178.

Skarzauskiene, A., Tamosiūnaitė, R., & Zalieniene, I. (2013). Defining Social Technologies: evaluation of social collaboration tools and technologies. *Electronic Journal of Information Systems Evaluation*, 16(3), 232.

Somarakis, G., & Stratigea, A. (2014). Public involvement in taking legislative action as to the spatial development of the tourist sector in Greece—the “OpenGov” platform experience. *Future Internet*, 6(4), 735-759.

Wallace, H., Pollack, M. A., Roederer-Rynning, C., & Young, A. R. (Eds.). (2020). *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press, USA.

Αιτιολογική Έκθεση, (2010). «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης*»

Βουλή των Ελλήνων, επίσημη ιστοσελίδα:

<https://www.hellenicparliament.gr/el/>, τελευταία επίσκεψη στις 21/4/2022.

Γκούσκος, Δ. (2010). Συλλογικά ψηφιακά μέσα, ηλεκτρονική διακυβέρνηση, ηλεκτρονική διαβούλευση: Προς μια νέα σύνθεση. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 35-56.

Διαύγεια, επίσημη ιστοσελίδα: <https://diavgeia.gov.gr/>, τελευταία επίσκεψη στις 21/4/2022.

Επίσημη Εφημερίδα Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2000). *Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής ένωσης*. 2000/C 364/01

Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση-Μια Λευκή Βίβλος, (2001) Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex%3A52001DC0428>
Τελευταία επίσκεψη στις 21/4/2022.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2002). *Προς ενίσχυση της διαβούλευσης και του διαλόγου. Γενικές αρχές και ελάχιστες προδιαγραφές για τη διαβούλευση των ενδιαφερόμενων μερών από την Επιτροπή*. COM (2002) 704, 11.12.2002.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή, (2006). «*Ηλεκτρονική διακυβέρνηση*»: η επιγραμμική δημόσια διοίκηση. Διαθέσιμο στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=LEGISSUM:l24226b> Τελευταία επίσκεψη στις 21/4/2022.

Καζάκος, Π., & Μπουρίκος, Δ. (2003). Η κοινωνική πολιτική ανάμεσα σε κράτος και αγορά: κριτική επισκόπηση της ελληνικής βιβλιογραφίας. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 22(1), 175-202.

Κόκκιας, Δ. (2019). Η Διαβούλευση ως εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού των δημόσιων πολιτικών–Δημόσια διαβούλευση και λειτουργία του Κοινοβουλίου: Προτάσεις για την αναβάθμιση της πολιτικής στη Βουλή των Ελλήνων.

Κουντούρη, Φ. (2015), *Τα Δημόσια Προβλήματα στην Πολιτική Ατζέντα - Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Νόμος 2232/1994, (ΦΕΚ 140/Α' /31.8.1994). «*Σύσταση Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής και άλλες διατάξεις*».

Νόμος 3852/2010, (ΦΕΚ Α' 87/7.6.2010). «*Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης*».

Νόμος 3943/2011, (ΦΕΚ Α 66/31.3.2011). «*Καταπολέμηση της φοροδιαφυγής, στελέχωση των ελεγκτικών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας Υπουργείου Οικονομικών*».

Νόμος ΥΠ' ΑΡΙΘ. 3861/2010, (ΦΕΚ Α-112/13.07.2010). «*Ενίσχυση της διαφάνειας με την υποχρεωτική ανάρτηση νόμων και πράξεων των κυβερνητικών,*

διοικητικών και αυτοδιοικητικών οργάνων στο διαδίκτυο «Πρόγραμμα Διαύγεια» και άλλες διατάξεις».

Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδος, (2021). Επίσημη Ιστοσελίδα: <https://www.oke.gr/el> Τελευταία επίσκεψη στις 21/4/2022

Ρήγου, Μ. (2010). Ανοικτή διακυβέρνηση: Η εφαρμογή του open.gov.gr. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 24, 101-114.

Σπαρή, Ν. Ε. (2020). Τα πολιτικά δημοψηφίσματα κατά τον 20ό αιώνα (1920-1974).

Στρατηγέα, Α. (2015). *Θεωρία και μέθοδοι συμμετοχικού σχεδιασμού*. Εκδόσεις Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα Κάλλιπος, Αθήνα.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων: Διερεύνηση συμμετοχής εκπαιδευτικών

Αγαπητέ/ή συνάδελφε,

Το παρόν ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε στα πλαίσια υλοποίησης της διπλωματικής εργασίας στο Διδρυματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών "Κοινωνική Καινοτομία και Στρατηγικές Ανάπτυξης" του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών. Σκοπός του είναι η συγκέντρωση στοιχείων σχετικά με τις αντιλήψεις εκπαιδευτικών (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης) για τη δημόσια διαβούλευση και πληροφοριών σχετικά με το ενδιαφέρον τους για συμμετοχή σε αυτήν, αναφορικά με εκπαιδευτικά σχέδια νόμων. Συμπληρώνεται ανώνυμα από εκπαιδευτικούς. Οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους ερευνητικούς σκοπούς της εργασίας.

Ευχαριστώ για τον χρόνο σας.

Με εκτίμηση, Τσουμήτα Στέλλα Δασκάλα ΠΕ70 ΕΑΕ

email: stellatsoumita@gmail.com

Δημογραφικά Στοιχεία

1. Φύλο *

Ανδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία *

έως 30

31-40

41-50

51-60

60 και άνω

3. Εκπαιδευτικό Επίπεδο *

απόφοιτος ΑΕΙ/ΤΕΙ

Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου

Κάτοχος Διδακτορικού τίτλου

4. Έτη προϋπηρεσίας *

έως 5

6-10

11-20

21 και άνω

Δημόσια Διαβούλευση /Αξίες και Σημασία

5. Σε ποιο βαθμό συμφωνείτε ή διαφωνείτε ότι η Δημόσια Διαβούλευση: *

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
5.1 παρέχεται υποχρεωτικά από την κυβέρνηση					
5.2 γίνεται ηλεκτρονικά άρα είναι για νεότερους από εμένα.					
5.3 οδηγεί σε πιο κοινώς αποδεκτά σχέδια νόμων					
5.4 δεν είναι απαραίτητη, εάν ψηφίζω					
5.5 είναι διαθέσιμη σε όλες τις χώρες					
5.6 αποτελεί μορφή δημοκρατίας					

5.7 μπορεί να αλλάξει ένα σχέδιο νόμου					
5.8 έχει γνωστοποιηθεί στο ευρύ κοινό					
5.9 είναι θετικό να εφαρμόζεται από όσο το δυνατόν περισσότερους πολίτες					

Δημόσια διαβούλευση Εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων

6. Σχετικά με τη δημόσια διαβούλευση εκπαιδευτικών σχεδίων νόμων *

	Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ούτε διαφωνώ ούτε συμφωνώ	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα
6.1 Η δημόσια διαβούλευση δεν μπορεί να λειτουργήσει στην εκπαίδευση					
6.2 Οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητο να					

εκφράζουν γνώμη					
6.3 όσο περισσότερες γνώμες τόσο πιο εύκολο να αλλάξουν οι διατάξεις					
6.4 μπορεί να αλλάξει διατάξεις της κυβέρνησης					
6.5 βοηθά στην αναβάθμιση της παρεχόμενης εκπαίδευσης					
6.6 θα πρέπει να συμμετέχουν όλοι οι πολίτες					
6.7 οι αλλαγές είναι πολλές και δεν παρακολουθώ τη δημόσια διαβούλευση					
6.8 συμμετέχοντας στη					

διαβούλευση κατανοώ καλύτερα ένα εκπαιδευτικό σχέδιο νόμου					
--	--	--	--	--	--

Συμμετοχή εκπαιδευτικών στη δημόσια διαβούλευση

7. Γνωρίζω τι είναι η δημόσια διαβούλευση *

Ναι

Όχι

8. Έχω δει δημόσιες διαβουλεύσεις σχετικές με την εκπαίδευση *

Ναι

Όχι

9. Συμμετέχω σε δημόσιες διαβουλεύσεις για διατάξεις που με αφορούν *

Ποτέ

Σπάνια

Συχνά

Κάποιες φορές

Πάντα

10. Ενημερώνομαι για την πορεία των δημοσίων διαβουλεύσεων που συμμετέχω *

Ναι

Όχι

11. Παρακολουθώ σχόλια άλλων χρηστών *

Ναι

Όχι